

**УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ**  
**ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ**

**МАСТЕР РАД**

**ТЕМА: ЗЛОСТАВЉАЊЕ И ЗАНеМАРИВАЊЕ ДЕЦЕ**

**ПРЕДМЕТ: КРИМИНАЛИТЕТ НАСИЉА**

Ментор: проф.др. Миомира Костић      Студент: Јовановић Јована М034/13

У Нишу, 2014. године

## САДРЖАЈ:

УВОД.....	3
<b>I ТЕОРИЈСКИ ДЕО</b>	
1 ТЕОРИЈСКИ КОНЦЕПТ О ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ	
1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ.....	5
2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ДЕЦЕ И ОБЛИЦИ ЗЛОСТАВЉАЊА.....	6
3. КАРАКТЕРИСТИКЕ АНТИРОДИТЕЉСТВА.....	8
4. ОБЛИЦИ ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ДЕЦЕ И ЊИХОВИ ИНДИКАТОРИ.....	9
4.1. ФИЗИЧКО ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ.....	11
4.1.1. КАРАКТЕРИСТИКЕ ФИЗИЧКИ ЗЛОСТАВЉАНОГ ДЕТЕТА И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА.....	15
4.2. ПСИХИЧКО ( ЕМОЦИОНАЛНО ) ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ.....	17
4.2.1. КАРАКТЕРИСТИКЕ ПСИХИЧКИ ЗЛОСТАВЉАНОГ ДЕТЕТА И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА.....	19
4.3. СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАЊЕ.....	21
4.3.1. КАРАКТЕРИСТИКЕ СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАНОГ ДЕТЕТА И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА.....	24
4.4. ЗАНЕМАРИВАЊЕ ДЕЦЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАНЕМАРИВАЊА.....	26
4.4.1. ОБЛИЦИ ЗАНЕМАРИВАЊА.....	27
4.1.2. УЗРОЦИ ЗАНЕМАРИВАЊА.....	28
5. ЕКСПЛОАТАЦИЈА ДЕЦЕ.....	29
6. ЕКОНОМСКО ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА.....	31
7. СОЦИОЛОШКИ ОКВИР ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ.....	32
8. МИТОВИ И ПРЕДРАСУДЕ О ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ .....	33
9. ЗАКОНОДАВНА РЕГУЛАТИВА ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА.....	34
<b>ЕМПИРИЈСКИ ПРИСТУП</b>	
1. ПРЕДМЕТ, ЗНАЧАЈ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА.....	38
2. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	39
2.1. ИСТРАЖИВАЊЕ ОБАВЉЕНО У ОШ „ЛЕЛА ПОПОВИЋ“ У МИЉКОВЦУ .....	39
2.2. ИСТРАЖИВАЊЕ ОБАВЉЕНО У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД „СВЕТИ САВА“ У НИШУ.....	43
3. ПРИМЕР УПИТНИКА ЗА ОШ „ЛЕЛА ПОПОВИЋ“ У МИЉКОВЦУ .....	48
4. ПРИМЕР УПИТНИКА ЗА ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД „СВЕТИ САВА“ У НИШУ.....	52
<b>ЗАКЉУЧАК</b>	
1. ЗАКЉУЧАК.....	58
<b>КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА.....</b>	<b>60</b>

## УВОД

Злостављање деце је универзални друштвени проблем у свим земљама, без обзира на степен економског и социјалног развоја. Радови домаћих и страних аутора указују на стални пораст насиља над децом, а црне хронике у дневној штампи потврђују ту чињеницу. Комплексност појаве, условљена бројношћу фактора који на њу утичу, захтева проучавање с различитих аспеката: правног, психолошког, социјалног. Овакав приступ омогућава не само детаљно упознавање појаве злостављања деце, већ и сазнавање узрока који доводе до њеног настанка. Дезорганизација породице, ерозија морала, тешки социо-економски услови, девалмирање значаја традиционалних вредности итд. само су неки од узрока који доводе до настанка насиља над децом. Да ли ће до њега доћи, зависи и од индивидуалног склопа личности учесника процеса виктимизације детета.

Будући да смо суочени са експанзијом насиља над децом, поставља се оправдано питање: колико држава сме да уплива у породичне односе; да ли друштво реагује на адекватан начин? Танка је граница између дозвољене државне реакције на насиље над децом, и задирања у породичну интиму. У односу на то, намеће се питање: шта је примарни циљ: заштита детета, или заштита породичне интима? Породична интима јесте неприкосновено право сваке породице, при чему оно не сме имати превагу над заштитом најбољег интереса детета. Друштвена реакција на појаву овог проблема не доноси жељене резултате, будући да она често изостаје, када је реч о конкретном деловању, које за циљ има спречавање злостављања и занемаривања деце.

Овај рад, инспирисан тежњом да наше друштво буде место где ће дечији смех заменити дечији плач, састоји се из три тематски повезане целине. Теоријски део рада обухвата терминолошка одређења и дефинисање појмова, историјски развој друштвене реакције на злостављање и занемаривање деце, облике злостављања и занемаривања, као и њихове последице на раст и развој деце. Приказан је и законодавни оквир којим се регулишу одређена питања ове сложене појаве.

Предмет емпиријског истраживања јесте сагледавање у којој мери је насиље над децом заступљено у нашем друштву, у каквим се породицама злостављање и занемаривање јавља. Главна пажња у истраживању стављена је на облике злостављања деце и то: који су облици злостављања најзаступљенији, и који узроци доводе до њих. Резултати истраживања, спроведеног у Центру за социјални рад и ОШ „Лела Поповић“, указују на повезаност појединих фактора са одређеним типом породице, која се јавља као погодно тло за развој неких облика злостављања деце.

Завршни део рада представља обједињавање закључака у јединствену целину, уз наглашавање значаја друштвене превенције у поступку заштите деце од злостављања и занемаривања.

**ПРВИ ДЕО**  
**ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП**

# I ТЕОРИЈСКИ КОНЦЕПТ О ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ

## 1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ

Јединственог је карактера друштвена позиција детета, која се кроз историју мењала, у складу са могућношћу одраслог да задовољи најбитније потребе детета. На самом почетку та могућност је била веома мала, сводила се на то да се дететовим животом располагало, док је његов рад био експлоатисан. Та суровост у поступању обухватала је временски период од VI века пре нове ере до XII века.<sup>1</sup> Наиме, деца су посматрана као проста радна снага за обављање послова, почев од оних лакших, па све до најтежих, који су се састојали у тешком физичком раду.

Насиље према деци је тамна страна историје и културе (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009: 131). Злостављање и занемаривање деце постојало је још у Грчкој, Риму, Индији, Арабији, Кини, Египту, али је улазило у круг интимног породичног живота, који друштво није могло да контролише. Окриље патријархалне породице, где доминира приватна својина, омогућило је да се дете посматра као својина, којом се располагало на најсуровије начине. Наиме, дете је било у потпуном власништву оца, који је могао да га прода у ропство, осакати ради прошње, или убије било када. У тадашњем друштву ови обичаји нису били одобривани, али нису били ни осуђивани. Тек је током средњег века, сурови систем злостављања деце законски забрањен у већини европских земаља

Први видљиви зачеци хуманог приступа друштвеном положају деце јављају се половином XX века, и састоје се у задовољавању потреба детета, социјализацији детета. Инсистирало се на правима детета и дечијем благостању. У САД-у, у XIX веку, злостављање и занемаривање деце почиње се означавати као социјални проблем, а уз помоћ Друштва за превенцију окрутности према животињама, 1874. године је основано прво удружење за заштиту злостављане и занемариване деце (Жегарац, 2004:10). Дете постаје видљиво за друштво и сам тај процес нужно условљава повећање подршке и разумевања од стране родитеља.

Кроз нашу историју, злостављање и занемаривање деце запажено је још из доба турске окупације, кроз радну експлоатацију и различите видове насиља о којима се ћутало. Захваљујући мас медијима, деведесетих година XX века, скреће се пажња на ову појаву, и као резултат тога рађају се превентивни програми, невладине

---

<sup>1</sup> Више на: Злостављање у детињству и адолесценцији као фактор ризика за повећану склоност одрасле особе ка злостављању деце:  
<http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/Zlostavljanje%20u%20detinjstvu%20i%20adolescenciji%20kao%20faktor%20rizika%20za%20povecanu%20sklonost%20odrasle%20osobe%20ka%20zlostavljanju%20dece.pdf>. Приступ: (25.04.2014)

организације, дефинишу се „Права детета“, заснована на принципима основних Људских права(Милановић, 2006: 126).

Почетком XX века појављују се малолетнички судови и социјалне службе које имају овлашћење за рад са делинквентном децом, а почињу се оснивати и модерни системи заштите деце.

Може се рећи да добробит, или „најбољи интерес детета“, није био довољно вреднован у годинама које су иза нас, међутим, с развојем друштва он све више добија на значају. Одговорна друштва развила су читаве системе и институције којима је једини циљ заштита деце од свих врста малтретирања и злостављања. Хумано и успешно друштво је оно које је у стању да уочи ову појаву и да се отворено суочи с њом.

## **2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ**

### **ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ДЕЦЕ**

Одређивање појма насиља над децом је сложено, па се сусрећу разни изрази, као што су: злостављање деце, занемаривање деце, запостављање, агресивно понашање према деци, злочини над децом, васпитно запуштање деце. Постоје разне дефиниције овог појма које су резултат бројних медицинских, психолошких, правних, социолошких, криминолошких истраживања и дефинисања ове појаве.

„Под насиљем над децом се подразумева понашање појединаца, институција, друштва у целини, где се уз примену силе наноси бол, физичка или психичка оштећења, угрожава здравље, физички и психички интегритет личности детета и отежава његов нормалан развој“.<sup>2</sup>

Шира дефиниција злостављања деце обухвата: „дете чији је нормалан раст и развој угрожен и онемогућен, физички кажњавано дете, дете чије су физичке и психичке потребе грубо занемарене“ (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009: 132). У оквиру ове дефиниције треба напоменути да се под занемаривањем подразумева запостављање дететових здравствених, материјалних, едукативних, емоционалних и развојних потреба.

Појам насиља над децом је широк, па се на основу дефиниције може уочити да подразумева различите облике повређивања психофизичког интегритета детета.

---

<sup>2</sup> Више на: Породично насиље над децом :

<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2002/1450-66370203051M.pdf> Приступ: (29.04.2014)

Злостављање подразумева активан, у развојном смислу штетан и нехуман однос према деци, зло поступање, чињење разних непријатности које шкоде детету и разне облике мучења, као што су: задавање бола, наношење телесних и душевних мука, чињење од којег дете страда од повреда, страха, понижења и презира (Жегарац, 2004: 15).

Светска здравствена организација даје следећу дефиницију злостављања: „злоупотреба или злостављање детета обухватају све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, његовог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ“ (Ишпановић-Радојковић, Игњатовић, *и др.*), 2006).

Дефиниција злостављања деце коју су прихватиле земље чланице Европског савета у Стразбуру гласи: „о злостављању се може говорити када једно или више лица крше недодирљиву зону, тако често, отворено и жестоко, да се може сматрати да нормални развој детета пати у том процесу“ (Љубојев, 2009.).

По неким ауторима, појмови злостављање и злоупотреба су блиски и подразумевају: „штетан и неадекватан однос према деци, при чему се она третирају као објекти а не субјекти тог односа“ (Љубојев, Н., 2009).

Занемаривање деце можемо дефинисати као непостојање бриге о социјалним, емоционалним, физичким потребама деце, од стране родитеља/старатеља. Занемаривање представља пасивни приступ према потребама деце, независно од тога да ли су у питању намерна или ненамерна понашања и поступања (Жегарац, 2004). Често се за појам занемаривање користе називи запостављање, запуштање.

Поред ових дефиниција, постоје и медицинске дефиниције које указују на дијагнозу болести, и њима се приликом дефинисања, често придружују ставови психолога, чији приступ има веома важну улогу у дефинисању ове појаве. Све ове дефиниције сагледавају читав спектар могућих последица чињењења и нечињења, обухватају понашање родитеља, или старатеља, за које се предвиђа негативан утицај на развој детета.

У склопу описаног намерног поступања родитеља, веома ретко се говори о „компликованом разводу“, као разлогу појаве злостављања деце, где услед промена у породичном систему, један од родитеља испољава агресивно понашање према детету, као начин „освете бившем партнеру“. Тим путем долази до породичног дисбаланса, у коме породица поприма карактеристике насилничке породице, у којој егзистенција детета бива доведена у питање (Драганић-Гајић, Чаловска-Херцег, *и др.*), 2005).

### 3. КАРАКТЕРИСТИКЕ АНТИРОДИТЕЉСТВА

За успешан психофизички развој детета и његово срећно детињство није од значаја да ли је рођено у скромној породичној средини, или у велелепном здању, већ је битно да ли ће се васпитавати на здравим основама, да ли ће се његова личност и потребе поштовати и задовољавати<sup>3</sup>. То значи да развитак детета у здраву и стабилну личност зависи од тога какви су му родитељи и остали чланови породице уз које одраста, и од којих усваја одређене моделе понашања, као и то да ли је упитању породица са схватањима која се заснивају на либералнијем моделу понашања, или је у питању породица са чврстим патријархалним ставовима. Битан је однос који родитељи развијају према деци, а који умногоме зависи и од психолошког профила родитеља. Наиме, психолози су утврдили психички профил родитеља злостављача, и то је особа са: ниским осећањем самопоштовања, особа која се често осећа угроженом од стране других, па због тога има изражену жељу за доминацијом. (Љубојевић, 2004)

Мали је број злостављача с психопатским цртама личности, док већина није душевно поремећена и немају криминалне склоности. Основна карактеристика насилних родитеља је та да они често наглашавају породичне вредности, значај поштовања и уважавања дечијих права.

Сваком детету треба омогућити нормалан раст и развој, уз задовољавање његових основних потреба, за шта је потребно да између самих родитеља постоји однос међусобног уважавања, поштовања и равноправности. Породице у којима су постављени високи и ригорозни стандарди, непримерени узрасту детета, доводе до конфликта и агресивности, уколико дете не може да их испуни. Ради се о лицима чији је праг толеранције на фрустрацију на ниском нивоу, као и о лицима која немају стрпљења, и која нису расположна за комуникацију с дететом. Насилни родитељи су често и сами у младости били жртве злостављања, где су се, као последица тога, развиле негативне особине као што су: страх, окрутност, агресивност, грубост, покорност. Те исте особине су запажене и код њихове деце, будући да су родитељи наставили „лошу традицију васпитања и поковања“ свог детета.

За дететов раст су погодније породице са савременим схватањима, где се дете посматра као потпуно равноправни члан породице, који ужива сва права и привилегије које проистичу из његовог статуса. Реч је о породицама где родитељи коригују своје васпитне мере, зарад добробити детета, играју се с децом и посвећују пуну пажњу њиховим потребама, подстичу и охрабрују дете и пуни су разумевања. Психолошки профил оваквих родитеља указује на то да су одрастали у здравој породичној средини,

---

<sup>3</sup> Више на: Улога родитеља и њихов однос према детету:  
[http://www.edu-soft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/Pejic\\_.pdf](http://www.edu-soft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/Pejic_.pdf) Приступ:(14.09.2014)



која негује нормалне породичне вредности, што се даље и преноси на млађе потомство. Комуникација између детета и родитеља је на завидном нивоу, деца смелије и отвореније говоре о својим проблемима и у родитељима виде ослонац. Не може се оспорити чињеница да не постоји породица у којој родитељи нису показали строгост према деци, али у прихватљивом педагошком смислу. Реч је о ставовима који за дете не представљају малтретирање нити омаловажавање, које не треба избећи, јер представља нужне поступке у фази развоја детета као стабилне личности.

#### **4. ОБЛИЦИ ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ДЕЦЕ И ЊИХОВИ ИНДИКАТОРИ**

Зависност и беспомоћност детета са собом носе ризик његове виктимизације различитим облицима насиља. Породица, која представља примарну средину у којој дете стиче неопходна сазнања, која детету пружа потребну љубав, пажњу и подршку, може бити и извор дететове угрожености и патње, која са собом носи дубоке и дуготрајне психо-физичке последице.<sup>4</sup>

Данас се насиље над децом посматра као скуп нехуманих односа, који се крећу од запостављања. Као недовољна брига за развојне потребе и личност детета, преко занемаривања- непостојање или делимично задовољавање основних потреба и социјалне сигурности детета, па до злостављања у смислу угрожавања физичког и психичког интегритета личности детета. Наиме, што је дете мање, то је његов завистан положај већи, а самим тим су шансе да буде виктимизирано веће (Љубојев, 2008).

Различити су облици насиља над децом, чиме оно може бити директна жртва - када се насиље спроводи над њим, и непосредна жртва - када присуствује сценама насиља, које се врше над другим лицима у његовој породици<sup>5</sup>. И један и други начин имају подједнако тешке, па чак и погубне последице по дете.

Постоји шест врста злостављања деце:

1. физичко злостављање;
2. психичко ( емоционално ) злостављање;
3. сексуално злостављање;
4. занемаривање деце;
5. експлоатација деце;
6. економско злостављање;

<sup>4</sup> Више на: Child Neglect: What it is and how to help:

[ndfblog.org/SR/child-neglect-what-it-is-and-how-to-help/](http://ndfblog.org/SR/child-neglect-what-it-is-and-how-to-help/) Приступ:(29.04.2014)

<sup>5</sup> Више на: Карактеристике насиља над децом у породици и његове последице на здравље:

<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2006/1450-66370603023S.pdf> Приступ: (29.04.2014)

Злостављање деце, поред трауматизма, представља водећи узрок морталитета деце. Злостављање оставља тешке психофизичке последице на живот, и здравље детета, као и отежано социјално функционисање. У нашој средини, подаци везани за ове облике злостављања су малобројни и недовољно обрађени. Све расправе о овом питању су врх леденог брега, реална ситуација се знатно разликује од оне која се презентује јавности.

Када је реч о индикаторима, то су упозоравајући знаци, који сугеришу постојање, или указују на могући узрок, или фактор који доприноси злостављању и занемаривању. На основу њих се развијају претпоставке и објашњења о могућим узроцима ове појаве (Жегарац, 2004). Постоје три групе ових индикатора, и то: физички, бихевиорални и породични. Наиме, постојање неког од ових индикатора указује на могућност да је дете злостављано, или занемаривано. Тешкоћа која се може јавити је та да врло често особа која указује на постојање злостављања или занемаривања није присуствовала датом чину, већ своје закључке доноси уз помоћ постојања неког од индикатора, или је информацију добила директно од детета, или трећег лица, па самим тим, стручна лица не могу непосредно да посматрају акт злостављања. Битно је напоменути да постоје индикатори који су заједнички свим облицима злостављања и занемаривања, затим индикатори који су повезани само са физичким злостављањем, индикатори који су повезани само са секуалним злостављањем, и на крају, индикатори који су својствени само занемаривању деце. У даљем делу биће понаособ обрађени у виду табеле сви наведени индикатори.

**ТАБЕЛА 1. ИНДИКАТОРИ КОЈИ СУ ПОВЕЗАНИ СА СВИМ ОБЛИЦИМА ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ДЕЦЕ**

<b>ФИЗИЧКИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• неочекиване и драстичне промене у тежини;</li> <li>• неухрањено дете или дете које слабо напредује у расту;</li> <li>• поремећаји исхране;</li> <li>• застој у расту;</li> <li>• хронична глад, хигијенска запуштеност или неодговарајуће одевање;</li> </ul>
<b>БИХЕВИОРАЛНИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• дете директно саопштава да је злостављано или занемаривано;</li> <li>• дете испољава страх од додира;</li> <li>• дете испољава неуобичајен страх или забринутост када неко друго дете плаче;</li> <li>• поновљени или необјашњиви изостанци из школе;</li> <li>• екстремни понашању као што је: агресивно понашање, повлачење, депресија, аутодеструктивно понашање, страх од родитеља;</li> <li>• бежање од куће;</li> <li>• стални умор и незаинтересованост;</li> <li>• проституција адолесцената;</li> </ul>

- поремећаји навика (сисање палца, тикови...);
- неуротичне црте и реакције (поремећаји спавања, хистеричне и фобичне реакције, опсесивне реакције...);
- учестало кашњење или изостанак из школе;
- употреба алкохола или дрога и делинквентно понашање;
- поремећаји говора;
- ноћно мокрење и други облици регресивног понашања;
- суицидалне мисли и гестови;

#### **ПОРОДИЧНИ ИНДИКАТОРИ**

- родитељ злостављан у детињству;
- веома млади родитељи;
- недостатак родитељског знања;
- родитељ доживљава дете као покварено, зло;
- нереалистична очекивања од детета;
- злоупотреба алкохола или дрога;
- честе кризе;
- родитељи претерано ограничавају друштвене активности детета;
- замена улога родитеља и детета;
- изолована породица;
- тешкоће у комуникацији и недостатак вештина за решавање проблема;
- ментална болест у породици (психоза, депресија...);
- родитељ или старатељ је ментално поремећен;
- незапосленост родитеља и финансијски проблеми;
- насиље међу супружницима;
- хронична брачна неслога;

### **4.1. ФИЗИЧКО ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ**

Дуго се сматрало да физичко кажњавање деце има за циљ њихово васпитање и очвршћивање за све недаће које живот са собом доноси, често уз такав став иде реченица „то је за његово добро“. С развојем друштва, васпитне мере мењају своје облике у правцу хуманог приступа деци, али нажалост стопа виктимизираних деце и даље расте. Разлог свему томе јесте тај што је средина и даље незаинтересована да реагује, друштво сматра да је то „породична ствар“, коју треба решавати у кругу породице, док већина нема храбрости да о томе јавно говори (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009). У теорији постоје бројне дефиниције физичког злостављања, али оно што је заједничко свим дефиницијама, јесте да овај термин обухвата: ударање детета, затварање, везивање и друге видове насилног поступања према деци.

По Гилу, физичко злостављање детета јесте „намеран физички напад или наношење телесних повреда, укључујући минималне, као и фаталне, нанет од стране лица која су дужна да се старају о њима“ (Ђуричић-Бањанин, 1998).

По Милосављевићу: „физичко насиље над децом обухвата такве односе и понашања од стране родитеља којима се применом физичке силе уз или без употребе других средстава наносе повреде или ране и угрожава здравље или живот малолетника или изазива његова смрт“ (Милосављевић, 1998).

Свететска здравствена организација даје следећу дефиницију физичког злостављања деце: „физичко злостављање детета је оно које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања услед неке интеракције или одсуства интеракције, а што потпада под разуман окир надзора родитеља, или особе која је на положају на коме има одговорност, моћ над дететом или његово поверење“ (Ишпановић-Радојковић, Игњатовић, *(и др)*., 2006).

Овај и остали облици злостављања деце показују мрачну страну људске личности, презентујући потресну слику „хуманог“ друштва у коме је дете још увек неравноправни и невидљиви члан, довољно зависно од својих тачитеља, а ипак недовољно слободно да ужива у свим својим правима датим му по рођењу. Овај облик насиља је најлакше открити с обзиром на последице које оставља за собом, па се у литератури наводе индикатори који указују да је дете физички злостављано. Наравно, треба имати у виду да се тежина повреде различито манифестује код деце различитих узраста. Наиме, може имати фаталан исход код млађе деце, и једва приметан код старије деце која су по конституцији јача и издржљивија. Истраживања су потврдила да је велики обим физичког злостављања одојчета и деце у првим годинама живота, као и то да је смртност ванбрачно рођене деце далеко већа од смртности деце рођене у браку.

Када је реч о индикаторима, физички индикатори укључују повреде меког ткива, скелета, унутрашњих органа; бихевиорални индикатори укључују ношење одговарајуће одеће којом би се прикрили трагови насиља, при чему је присутна и напетост детета; породични индикатори подразумевају друге облике насиља упородици који се врше ка осталим члановима (Жегарац, 2004). Постојање неког од индикатора најчешће указује да је дете можда злостављано или занемаривано, мада индикатори могу указивати и на дуге изворе трауме или потешкоћа са којима се дете сусреће. Тако на пример, модрице могу настати услед пада, туче са другом децом, па не морају нужно бити повезане са злостављањем.

Деца и одрасли различито реагују на трауме. Код неких ће ови индикатори бити веома изражени и уочљиви, док се код других уопште неће приметити, или се чак неће ни појавити. Различитост породица и животних стилова знатно отежава селекцију ових индикатора.

Постоје и други показатељи да је дете физички злостављано, као на пример: застој у развоју, упадљива „љубазност“ према одраслима, понашање детета као да је стално на опрезу, застрашеност детета и сл.

По америчким ауторима, чак 6,9 милиона деце је физички злостављано током године, док је 97% деце, од 0 до 3 године, физички кажњавано (Ковачевић-Ивановић, Павков-Мишић, Гајић, *и др*). 2005). С обзиром на то да физичко злостављање подразумева различите видове употребе силе и директног напада на живот и тело детета, који за последицу могу имати и смрт детета, неки од начина су (Љубојевић, 2009):

- ❖ ударање;
- ❖ шамарање;
- ❖ гушење;
- ❖ увртање делова тела;
- ❖ чупање косе;
- ❖ везивање;
- ❖ циљано изазивање различитих симптома болести код детета;
- ❖ умакање прстију у врелу течност;
- ❖ шутирање;
- ❖ дављење;
- ❖ наношење опекотина жаром од цигарета или на други начин.

Овај вид злостављања представља резултанту многобројних фактора економске, правне, медицинске, психолошке природе, стога, код испитивања његовог постојања треба обратити пажњу на чињеницу да је потребан изврстан ниво развоја, да би дете само себе повредило. Најчешће се о томе расправља када родитељ/старатељ пориче повезаност скорашње повреде, која је могла настати падом с кревета, или услед дечије игре, с физичким злостављањем. Као злостављачи најчешће се јављају родитељи и то првенствено мајка, која најчешће и брине о детету, а врло често су и сами злостављачи у раној младости били злостављани или изложени вишеструком стресу у детињству.<sup>6</sup>

Занимљив је податак да девојчице које су биле жртве насиља у породици ( физичког, психичког, сексуалног ), често у зрелом добу живе у симбиози са насилницима као својим партнерима, док су насилни мужеви, чешће него други мушкарци, насилни очеви, као што су жене које трпе насиље, чешће него друге жене насилне мајке. Као један од разлога зашто очеви злостављају своју децу наводи се тај да мушкарци који су у детињству на било који начин били депривирани од стране својих мајки, ступањем у брак очекују од својих супруга да компензују те недостатке. У теорији влада став да, када се у оквиру такве заједнице роди дете, љубав мајке се преусмерава на дете при чему отац не добија довољно пажње и оживљава своја сећања из детињства и постаје љубоморан. Тај осећај угрожености инстинктивно у њему буди нагон да се ослободи патње и уклони препреку, у овом случају дете. Жене које трпе насиље су често насилне према својој деци, јер своје незадовољство мужевима и фрустрације које им такав живот намеће лече злостављањем своје деце, усмеравајући сав бес на њих (Бањанин, Ђуричић, 1998).

---

<sup>6</sup> Више на: Сексуално злостављање деце: <http://www.pedagog.rs/zlostavljanje.php> Приступ:(30.04.2014)

Велику пажњу привлаче породице с већим бројем деце, где физичко злостављање постоји у односу на најстарије дете, а као разлог постојања ове појаве наводи се „генерацијски јаз“ између родитеља и деце, који им отежава спровођење адекватног васпитног програма, који родитељи с мањим бројем деце примењују. Прекид позитивних односа између родитеља и деце јесте једна од последица немогућности нормалног превазилажења „генерацијског јаза“. Наиме, позитиван однос подразумева однос разумевања, подржавања детета од стране родитеља да себе види као способно да се понаша на друштвено прихватљив начин. Према начину и средствима можемо разликовати три групе физичког злостављања (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009):

- 1) група лакшег злостављања са краћим трајањем- користе се ударци руком и песницом;
- 2) група тежег злостављања- користе се различите прилике да се детету нанесу ударци;
- 3) група најтежег злостављања- присутно садистичко мучење и наношење тешких повреда;

Важно је напоменути да извршиоци овог насиља најчешће потичу из социјално нижих слојева и живе у лошим стамбеним условима.

**ТАБЕЛА 2. ИНДИКАТОРИ ФИЗИЧКОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ**

<b>ФИЗИЧКИ ИНДИКАТОРИ</b>
<p><b>1. Повреде меког ткива:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• вишеструке повреде различитог стадијума старости;</li> <li>• опекотине различитог порекла ( од цигарета, вреле воде) или чији облик указује на употребљени предмет ( пегла ии грејалица);</li> <li>• повреде ока без одговарајућег објашњења;</li> <li>• повреде ушију без одговарајућег објашњења ( напрасни губитак слуха, модрице на ушима);</li> <li>• повреде носа без одговарајућег објашњења ( корен носа савијен, угрушак крви у ноздрвама);</li> <li>• повреде уста без одговарајућег објашњења ( модрице у угловима уста, зуби који су поломљени, подеротине доње усне или језика);</li> </ul> <p><b>2. Повреде скелета:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• вишеструки преломи различитог стадијума;</li> <li>• преломи код деце која нису проходала;</li> <li>• прелом ребара, нарочито код деце млађе од три године;</li> </ul> <p><b>3. Повреде унутрашњих органа:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• унутрашње повреде изазване трешењем, нарочито одојчади;</li> <li>• интракаријално крварење;</li> <li>• фрактуре лобање без података о одговарајућој повреди;</li> </ul>
<b>БИХЕВИОРАЛНИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• дете или друга особа саопштава да је ударено, опечено;</li> </ul>

- неодговарајућа одећа која покрива повреде;
- дете или одрасла особа објашњавају повреде као последицу „неспретности“ детета;

#### **ПОРОДИЧНИ ИНДИКАТОРИ**

- присуство других облика насиља у породици ( према старима, према животињама, партнерско насиље);

### **4.1.1. КАРАКТЕРИСТИКЕ ФИЗИЧКИ ЗЛОСТАВЉАНОГ ДЕТЕТА И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА**

Савремено друштво мора бити упознато с појавом и све већим растом насиља над децом, као и начинима за његово сузбијање. Деци се мора пружити могућност да знају више о својим правима које им друштво и многи документи гарантују. Наравно, родитељи су ти који морају познавати дечија права, јер их они сами најчешће и крше<sup>7</sup>. Породично окриље, које представља најбезбедније место за дете, је и окриље у коме се код детета на суптилан начин изграђују одбрамбени механизми и развија свест о томе да нису сви одрасли људи добри. На тај начин, дете се припрема за све потенцијалне опасности које вребају у стварном животу, премда се врло често у току тог процеса пређе граница нормалног подучавања и васпитања детета, и цео процес поприми патолошка обележја.

Злостављано дете често осећа кривицу због тога што му се дешава, сматрајући да је заслужио такав третман, и да је искључиво оно криво, поготово уколико се као злостављач јавља један од родитеља. Оно што је карактеристично код физички злостављане деце јесте неуспех у школи, неконтролисано мокрење и испуштање столице, каснији развој говора.

Поред напоменутих карактеристика, многи аутори су сагласни у томе да су многа деца по неким својим карактеристикама предодређена да буду жртве овог вида злостављања. Кајзер, на пример, наводи да су то деца рођена по окончању брачне заједнице својих родитеља, деца из инцестуоидне везе, деца која су плод силовања, нежељена деца, деца рођена упркос покушају абортуса, деца која мајку подсећајуна оца кога она презире, деца рођена у време великих економских проблема, деца рођена са физичким или психичким недостацима, деца чији је један или оба родитеља у затвору, ванбрачна деца... (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009).

<sup>7</sup> Више на: Како препознати злостављано дијете:

<http://www.savjetnica.com/kako-prepoznati-zlostavljanje-dijete/> Приступ: (30.04.2014)

Злостављана деца се понашају непримерено свом узрасту, могу бити екстремно агресивна, или пак екстремно повучена у себе и мирна, нека су чак склона вршењу кривичних дела, претерано су плашљива, или не показују страх према ауторитету, склони су наглим променама расположења (Љубојев, 2009). Физички злостављано дете акумулира свој бес који преусмерава првенствено на своје вршњаке, а у каснијем добу се девијантно понашање одражава кроз кривична дела. Из наведеног можемо закључити да дете одрастајући у насилном окружењу, методом имитације, опонаша насилника и сматра да на сваку ситуацију треба да реагује агесијом, док нека од њих насилним понашањем желе да привуку пажњу коју нису имала у довољној мери у детињству.

Уколико изоставимо екстремне ситуације злостављања, које за последицу могу имати смрт детета, остале последице односе се на његово психо-физичко стање и могу се кретати од директног угрожавања живота и тешког инвалидитета, до трајних деформација у формирању личности детета. Наиме, последице које наступају код млађе деце су озбиљније.

Као последице могу се навести (Жегарац, 2006):

- повреде коже и поткожног ткива- видљиви су отисци предмета којим је дете ударано (отисак штапа, конопа, жице, палице);
- опекотине од цигарета и вреле воде;
- оштећења и повреде на глави- почев од очију, вилице, носа, ушију, до фрактуре лобање и унутрашњег крварења;
- повреде унутрашњих органа- наступају најчешће код одојчади услед бацања и изазивају трајне физичке деформитете и инвалидитет;
- ментална ретардација;
- церебрална парализа;
- слепило;
- неуролошке сметње- тикови, муцање, анксиозност, депресија, ноћно мокрење;
- психосоматска обољења- испољавају се у виду самоповређивања и покушаја суицида;

Деца постају фрустриране особе које губе контролу над својим животом, социјално су неуравнотежене и лако посежу за алокохолем и дрогом. Овакво одрастање имплементира одређене механизме социјализације, који се преносе на наредне генерације, чинећи их жртвама истих околности. Велики проблем представља то што родитељи само вербално жале што су тако поступали према својој деци, иако се заправо не осећају одговорним за своју суровост, шта више, оправдавају своје нечовечне поступке општеприхваћеним обичајима. Једна од тежих последица је та што је дете трајно изгубило право на срећно и безбрижно детињство.



Будући да се физичко злостављање одвија у најделикатнијем периоду психичког развоја детета, и то дужи низ година, то су шансе за појаву паничног поремећаја у зрелом добу знатно веће, јер се код детета ствара осећај виталне урожености и изграђује модел понашања у коме је свет место које је опасно за живот (Боневски, Новотни, 2008).

## 4.2. ПСИХИЧКО ( ЕМОЦИОНАЛНО ) ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ

У психологији преовладавају схватања да је породица битан фактор у развоју личности детета, међутим, иако породица може бити извор највеће среће, радости и сигурности детета, она исто тако може довести до тога да дете одраста у окружењу које је у супротности с његовим најбољим интересима. Ова врста злостављања се не уочава лако, јер нема видљивијих физичких показатеља као код претходне врсте, стога је за њено утврђивање потребна експертиза професионалаца из области менталног здравља како би се сагледале последице и интензитет деловања.

Психичко насиље се односи на: „заstraшивање, стално критиковање, подцењивање, емоционалне претње и уцене, стварање несигурности код детета, посесивно понашање, постављање нереалних очекивања у односу на дете, вербално злостављање, излагање детета притиску, непоштовање детета, злоупотреба поверења, неиспуњавање обећања, емотивна резервисаност, пребацивање кривице, изолација детета, узнемиравање“.<sup>8</sup>

У Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања даје се следећа дефиниција : „емоционална злоупотреба обухвата пропуст да се обезбеди развојно прикладна, подржавајућа средина, укључујући и доступност примарне фигуре привржености, тако да би дете могло развити стабилан и пун опсег емоционалних и социјалних способности које одговарају његовом личном потенцијалу, а у складу са контекстом друштва у коме дете живи“ (Ишпановић-Радојковић, Игњатовић, *и др*), 2006).

Већина дефиниција посматра емоционално злостављање као понашања која се понављају и која развијају код детета доживљај да је безвредно, нежељено, невољено, укључујући и емоционално занемаривање као пасивно игнорисање дететових емоционалних потреба. Аутори су сагласни у томе да овај вид злостављања потиче из недовољно развијене свести родитеља, хаотичних стилова живота, сиромаштва.

<sup>8</sup> Више на: Emotional abuse American humane association:  
<http://www.americanhumane.org/children/stop-child-abuse/fact-sheets/emotional-abuse.html> Приступ:  
(02.05.2014)

Ауторка књиге „Деца која чекају“ Н. Жегарац даје своју дефиницију емоционалног злостављања деце: „емоционално злостављање подразумева понављања чињења или нечињења родитеља или старатеља која могу изазвати озбиљне и трајне бихевиоралне, когнитивне, афективне и друге менталне сметње у дететовом емоционалном развоју. То су понашања која развијају доживљаје безвредности, одбачености и неадекватности код детета. Емоционално злостављање обухвата и развојно и узрасно неодговарајућа очекивања од детета, или учестало застрашивање и изазивање несигурности, као и експлоатацију и корупцију“ (Жегарац, 2004).

Н. Жегарац такође наводи да емоционално злостављање садржи у себи неколико карактеристичних облика понашања родитеља, и наводи да су то:

- ❖ одбацивање и деградација- обухватају вербалне или невербалне акте родитеља или старатеља према детету који развијају осећај понижења, безвредности;
- ❖ застрашивање- подразумева понашање одраслог којим се код детета ствара страх да ће њему блиска особа или ствар бити повређена, убијена;
- ❖ *изолација*- понашање одраслог које спречава дете да развија нормалне социјалне односе са другом децом и одраслима у својој околини;
- ❖ емоционална експлоатација и кварење- навођење на социјално неподобно и деструктивно понашање, тј. допуштање антисоцијалног понашања, као што је: проституција, употреба алкохола или опојних супстанци;
- ❖ игнорисање- ускраћивање емоционалне расположивости, наиме, детету се не исказује љубав;
- ❖ запостављање дететовог менталног здравља и посебних едукативних потреба- родитељ неоправдано одбија, запоставља третман који је неопходан за унапређење дететовог менталног здравља или посебних едукативних потреба;

Дете које је емотивно злостављано од стране родитеља ретко ће то признати, чак ће ретко уопште бити свесно да је жртва злостављања<sup>9</sup>, зато јер злостављач често користи неке од метода манипулације дететом, како би своју кривицу прикрио, и терет одговорности и кривице за такво понашање пребацио на дете. Све што дете трпи у периоду развоја касније се негативно одражава на његову личност и живот, па самим тим касније неће бити у стању да јасно сагледа свет у коме живи и имаће погрешну слику о себи и својој околини.

---

<sup>9</sup> Више на: Емоционално злостављање деце:

[http://www.danas.rs/dodaci/psihologija/emocionalno\\_zlostavljanje\\_dece.62.html?news\\_id=162318](http://www.danas.rs/dodaci/psihologija/emocionalno_zlostavljanje_dece.62.html?news_id=162318)  
(03.06.2014)

Иако је ово један од облика злостављања који је тешко уочити на дететовом телу, његово постојање и последице се лако уочавају у дететовом понашању и односима са окружењем.

Психичко злостављање се манифестује кроз (Љубојев, 2009):

- ускраћивање љубави и пажње;
- одбацивање детета;
- затварање детета у мрачне и хладне просторије;
- подсмевање;
- одсуство комуникације са дететом;
- терорисање и навођење на деструктивно понашање.

Нека истраживања указују на то да изложеност детета емоционалној трауми може да успори или чак заустави дечији интелектуални развој, нарочито уколико је траума присутна у прве две године дететовог живота.<sup>10</sup>

#### **4.2.1. КАРАКТЕРИСТИКЕ ПСИХИЧКИ ЗЛОСТАВЉАНОГ ДЕТЕТА И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА**

Депримирани родитељи, сиромашни родитељи као и родитељи који не воле своје дете, често не могу да успоставе адекватну интеракцију с дететом, па самим тим негативно делују на своје дете доживљавајући га као бескористан терет, остављајући притом велике последице на његов даљи раст и развој. Овај вид злостављања подједнако трпе и дечаци и девојчице, и то најчешће узраста до осам година живота<sup>11</sup>.

Последице су бројне, а манифестују се кроз:

- плачљивост детета нарочито од физичког контакта;
- честе промене расположења, тикови и муцање;
- поремећаје спавања и навика;

<sup>10</sup> Више на: Трауматична искуства успоравају развој деце:

<http://www.mojedete.rs/10475-Traumaticna-iskustva-usporavaju-razvoj-dece-.html> Приступ: (03.06.2014)

<sup>11</sup> Више на: Карактеристике насиља над децом и његове последице на здравље:

<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2006/1450-66370603023S.pdf> Приступ: (03.06.2014)

- застоја у развоју и неповерења;
- поремећено везивање, антисоцијално понашање;
- проблеми у односима са вршњацима, појачано агресивно понашање;
- проблеми у учењу;
- покушај самоубиства, депресивни симптоми;
- неприлагођеност.

Емоционало, психички, злостављано дете често је непријатељски настројено према свакоме јер тиме жели себе да заштити од сваког могућег напада. У агресивном и деструктивном понашању дете често види начин да себе одбрани и заштити, а запажено је и конзумирање алкохола, опојних дрога и криминално понашање. На дуже стазе, емоционално злостављање отежава детету успостављање нормалних емоционалних односа у зрелијем животном добу, условљавајући нарушеност менталног здравља у виду депресије, хистеричних напада и других потешкоћа (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009).

Многи родитељи нису свесни тежине својих поступака и своје понашање оправдавају тиме да све што раде, раде зарад дететовог најбољег интереса. Ипак, оно што их спречава да остваре најбољи контакт са својим дететом јесу њихови проблеми и нерешени конфликти који датирају из њиховог детињства.<sup>12</sup> Због свог узраста дете не може да сагледа нелогичност у понашању родитеља, и након дужег временског периода обележеног злостављањем оно почиње да се осећа кривим, па самим тим може бити склоно тиме да својим понашањем подстиче родитеља на насилно понашање (Pajer, Gardner, Lourie, *(at al.)*, 2014).

Превелика очекивања родитеља стварају велики притисак код детета који му онемогућава да сагледа себе као комплетну личност. Дете губи самопоуздање јер са његовим развојем расту и очекивања родитеља које оно није у стању да испуни, па незадовољство родитеља расте, заједно са дететовим осећањем несигурности и одбачености.<sup>13</sup>

Емотивно злостављана деца нису способна да буду спонтана, на знају да препознају своје жеље и потребе, већ стално нагађају како да се понашају, чак и како да се осећају. Та деца постају људи који плачу без суза, чине оно што се од њих очекује

<sup>12</sup> Више на: Емоционално злостављање деце:

[http://www.akademijauspeha.com/clanci\\_svi/Emocionalno%20zlostavljanje.html](http://www.akademijauspeha.com/clanci_svi/Emocionalno%20zlostavljanje.html) Приступ: (03.06.2014)

<sup>13</sup> Више на: Емоционално злостављање деце (1):

<http://www.znakoviporedputa.com/porodica-i-roditeljstvo/579-emocionalno-zlostavljanje-dece-1> Приступ: (03.06.2014)

а способни су за много више, постају родитељи који ће на исти начин злостављати своју децу. Основа дечије несигурности јесте реакција родитеља на њихово понашање. Због тога деца преузимају особине својих родитеља и даље их суштински прилагођавају себи, па тако и сами постају потенцијални злостављачи.

Као што је већ речено, постоје бројне предиспозиције које дете чине погодним за разне облике злостављања, може се рећи да ту спадају психолошке, социјалне и друге виктимогене предиспозиције. Као последица наведених предиспозиција јавља се неприлагођеност у дететовом понашању, криминално понашање, проституција (Костић, Константиновић-Вилић, 2012), и друге форме друштвено неприхватљивог понашања. Многи аутори сматрају да је погрешна социјализација један од облика психолошког злостављања деце (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2012), при чему се наглашава да социјализација игра кључну улогу у формирању дететове личности јер се том приликом дете уклапа у нормалне оквире друштвеног функционисања.

Приликом емоционалног злостављања, дете губи осећај личне вредности, јер због свог зависног положаја, као и недовољно развијене свести о себи и околини, дете сматра да вреди онолико колико га вреднују његови родитељи<sup>14</sup>. Због недостатка емотивне блискости запада у трауматична стања чије се последице одражавају на целокупни биолошко-психолошки развој.

### 4.3. СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ

По свом рођењу дете је због немоћног положаја у потпуности ослоњено на своју примарну средину, тачније породицу, са којом изграђује однос поверења и сигурности. Често се током времена та средина шири на сроднике или пак нека трећа лица, која на било који начин учествују у одгоју детета. Сексуално злостављање деце је једно од најтежих облика злостављања, где се као злостављачи јављају лица са којима је дете првобитно изградило однос поверења (Walsh, Brandon, 2012). Оно што усложњава појаву је то што ће поред траума које доживи, дете тешко открити злостављача, због претпостављеног односа поверења, будући да га целокупна ситуација збуњује.

Патријархални оквири нашег друштва доводе до тога да је сексуално злостављање деце и даље табу тема о којој се не говори у довољној мери (Костић, Димовски, 2013). Наиме, сматра се да је то породична ствар која треба да се решава и остане у кругу породице.

---

<sup>14</sup> Више на: Злостављање деце и последице злостављања по развој деце- приказ случаја: <http://www.aktuelnosti.org/pdf/2005/2005%5B3-4%5D09.pdf> Приступ: (10.06.2014)

Што се тиче саме дефиниције, можемо рећи да „сексуално злостављање детета представља укључивање детета у сексуалну активност коју оно не схвата у потпуности, па самим тим није у стању да за то да потребну сагласност, то је активност коју оно није развојно достигло и којом се крше закони и социјални табуи друштва“ (Ишпановић-Радојковић, Игњатовић, *и др.*, 2006).

Сексуално злостављање се може дефинисати и као „забрањен сексуални контакт између одрасле особе и сексуално незрелог детета ради задовољења сексуалних потреба одраслог или ради стицања економске користи путем дечје проституције и порнографије“ (Жегарац, 2006).

Нешто свеобухватнија дефиниција гласи: „сексуално злостављање подразумева навођење или приморавање детета или младе непунлетне особе на учешће у сексуалним активностима. Укључује вагинални, анални или орални однос и остале форме контакта са малолетником који се спроводи у сексуалне сврхе, нпр. сексуално додиривање, приказивање порнографског материјала или навођење детета да се понаша на сексуално неприхватљиве начине, такође и коришћење деце за проституцију или порнографију“ (Жегарац, 2006).

Термин сексуално злостављање деце се често поистовећује са термином сексуална злоупотреба деце, међутим, знатна је разлика између та два појма и то, сексуална злоупотреба деце подразумева: „широки оквир виктимизирања детета и обухвата оне односе у којима се дете користи ради постизања одређених интереса (подвођење, порнографија, проституција деце...“ (Лазих, 2008).

Сексуално злостављање деце је заступљено у свим друштвима и културама, подједнако је заступљена како у урбаним друштвима, високообразованим породицама, тако и у сиромашнијим и руралним крајевима, и нижим друштвеним слојевима. (Karakurt, Silver, 2014). Једина разлика је у томе што се богатом друштвеном слоју пружају веће шансе за прикривање злочина, због њиховог положаја. Сама информисаност друштва је слаба, јер се у ситуацијама где је злостављање изражено, веома мало говори о томе.

За разлику од психичког злостављања, сексуално злостављање је много лакше открити због изражених физичких показатеља.

Бројни су начини помоћу којих може доћи до сексуалног злостављања, било да је то миловање дечијих интимних делова, терање деце да се свлаче и позирају у присуству одраслог, или је то гледање порнографског материјала с децом.

Постоје индикатори који олакшавају препознавање сексуалног злостављања деце и приказани су у виду табеле.

**ТАБЕЛА 3. ИНДИКАТОРИ СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ**

<b>ФИЗИЧКИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• гениталне или аналне повреде и крварења;</li> <li>• генитални бол или свраб;</li> <li>• мрље од крви на доњем вешу;</li> <li>• трудноћа;</li> <li>• тешкоће при ходању или седењу;</li> <li>• соматски проблеми, нарочито бол у пределу стомака или главе без одговарајућег медицинског узрока;</li> </ul>
<b>БИХЕВИОРАЛНИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• испољавање бизарног и неуобичајеног сексуалног понашања или знања;</li> <li>• претерана мастурбација код мале деце, додиривање гениталног подручја;</li> <li>• тајанствено понашање, страх од додира;</li> <li>• сексуални промискуитет и заводничко понашање, проституција тинејџера;</li> <li>• изјава детета да је злоупотребљено;</li> </ul>
<b>ПОРОДИЧНИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• отац или друга одрасла особа испољава претерано заштитничко понашање према детету, указује му посебну пажњу;</li> <li>• близак физички контакт одраслог и детета када је други родитељ ван куће;</li> <li>• отац или друга одрасла особа види себе као „сексуалног едукатора“ детета;</li> <li>• мајка сматра да јој је дете ривал;</li> <li>• искуство сексуалне злоупотребе код једног или оба родитеља;</li> </ul>

#### **4.3.1. КАРАКТЕРИСТИКЕ СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАНЕ ДЕЦЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА**

За друштво XIX века злостављање и физичко кажњавање деце била је нормална васпитна метода, једина могућа, међутим, садашње развијено друштво умногоме излази из постављених оквира и ствара нове облике злостављања који прелазе у домен патологије (Гајић, 2001). Злостављање у детињству може бити узрок многих психичких последица које се манифестују у зрелом добу (Пејовић-Милованчевић, Тењовић, *(и др)*, 2014) такође, изазива и физичке, моралне и социјалне последице, које су веће и дубље, самим тим јер се чин злостављања одвија дужи низ година. Будући да је сексуално злостављање деце појава чија је распрострањеност велика, многи аутори указују на везу између инцестуозне породице и ове појаве, потенцирајући типичан профил злостављача (Љубојевић, 2009). Када је реч о инцестуозним породицама, веза је и више него очигледна, будући да је за стварање оваквог девијантног облика потребна

адекватна средина- коју у датом случају представља породица са искривљеним моралним схватањима (Љубојев, 2009). Злостављачи су, врло често, лица која су и сама у детињству биле жртве таквог типа злостављања. Последице, поред физичких, могу бити и психичке, чија тежина првенствено зависи од дужине трајања и начина вршења сексуалног злостављања. Као најчешће жртве јављају се девојчице, док се као злостављачи јављају очеви или други мушки сродници, при чему не треба заборавити ни присуство сексуалног злостављања дечака.

Сексуално злостављање није тешко открити, а ни доказати због физички видљивих показатеља који се односе на:

- крварења;
- трудноћу;
- гениталне повреде.

Поред видљивих, ту су и они мање видљиви, тачније психолошки показатељи и последице које из тога произилазе, а односе се на:

- чудно и тајанствено понашање;
- стид;
- страх од додира или промискуитет.

Наиме, ови показатељи за последицу могу имати: отежано уклапање у социјалну средину, „повлачење у себе“, лошу комуникацију са околином, стварање искривљене слике о средини која окружује дете, агресивност, одсуство пријатеља (Љубојев, 2004). Будући да сексуално злостављање и даље представља табу тему нашег друштва, тешкоћа која том приликом може настати за жртве јесте неразумевање, или осуда околине, што знатно може отежати и успорити поступак опоравка детета. Старија деца се лакше отварају и спремнија су на разговор о овој појави, док су млађа деца повученија и тешко ступају у било какав вид комуникације.

Што се тиче самих карактеристика и особина деце које су жртве, могу се поделити на две групе:

1. деца која се плаше или немају свест о томе да се над њима ради нешто што је противзаконито и лоше;
2. деца која се отворено сукобљавају и бране, отворено говоре о свом проблему и теже ка заштити свог интегритета.

Код детета долази до губитка основног осећања, а то је осећање сигурности и заштићености, чиме свет доживљава као непријатељско место. Дете се налази у зависном положају, у коме су за задовољење његових основних потреба задужени



родитељи, па се њиховим ускраћивањем, код детета јавља првенствено осећај збуњености, затим страха и очајања, и на крају кривице, јер сматра да је оно кривац за све што му се дешава.

Након наступања полне и психичке зрелости, лице које је претрпело сексуално злостављање у детињству тешко ступа у партнерске односе, управо из страха да му се не понове епизоде из детињства, па чак и уколико ступи у такве односе велика је вероватноћа да партнер буде насилник. Као разлог наводи се да је лице у дубокој подсвести усвојило такво понашање као нешто што је нормално, или пак сматра да треба да настави да испашта јер „не заслужује боље“. У периоду ране младости, постоји изузетна везаност детета за родитеље, који, уколико му на ту везаност одговоре агресивно, код детета прво наступа страх а након тога дете учи да на агресивност одговара агресивно, што даље има лош одраз на каснији животни период детета (Љубојев, 2004).

#### **4.4. ЗАНЕМАРИВАЊЕ ДЕЦЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАНЕМАРИВАЊА**

Занемаривање представља пропуст пружаоца неге да у склопу ресурса којима располаже, обезбеди оптималне услове, као што су: здравствени; образовни; животни; нутритивни; за физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој детета.<sup>15</sup> Занемаривање је један од најчешћих облика злостављања деце.

По Посебном протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, занемаривање деце представља пропуст родитеља, усвојиоца, стараоца, односно друге особе која је преузела одговорност или обавезу да негује дете, да обезбеди услове за развој по питању: здравља, образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова у оквиру разумно расположивих средстава породице или пружаоца неге, што изазива, или може са великом вероватноћом, нарушити здравље детета или физички, ментални, духовни, морални и његов социјални развој.

---

<sup>15</sup> Више на: Занемаривање деце:

[http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CDMQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.udk.bg.ac.rs%2Fsw4i%2Fdownload%2Ffiles%2Fcms%2Fattach%3Fid%3D488&ei=RtXTU7X7LMSH0QWKioGYBw&usq=AFQjCNEuyc\\_KC7JlqCeBG\\_T\\_YAdZTae67g&bvm=bv.71778758,d.d2k](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CDMQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.udk.bg.ac.rs%2Fsw4i%2Fdownload%2Ffiles%2Fcms%2Fattach%3Fid%3D488&ei=RtXTU7X7LMSH0QWKioGYBw&usq=AFQjCNEuyc_KC7JlqCeBG_T_YAdZTae67g&bvm=bv.71778758,d.d2k) Приступ: (26.07.2014)

Ово обухвата и пропусте у обављању правилног надзора и заштите детета од повређивања у оноликој мери у којој је то изводљиво<sup>16</sup>.

Занемаривање озбиљно утиче на ментално и физичко здравље детета, а за последицу може имати и смрт детета, нарочито ако је почело у прве три године живота детета и било дуготрајно<sup>17</sup>. Према америчким истраживањима:

- занемаривање чини 50% до 60% свих облика злостављања;
- највећи број жртава млађи је од 3 године;
- 40% смртних исхода занемаривања је у добу до две године;
- у последњих 10 година забележен је пад занемаривања за само 7%, док се укупан број злостављања деце смањио за 20%.

Занемаривање представља озбиљан здравствени проблем, који се огледа у неуролошким сметњама код деце, отежаној социјалној адаптацији, који за последицу имају, као што је напред наведено, смрт детета.

Потешкоћа која се јавља код занемаривања је та да родитељи често немају свест о томе да занемарују своју децу, из њиховог угла та понашања имају карактер „васпитања“ деце. Саме последице су далеко опасније и широког су спектра, у зависности од тога колико дуго траје занемаривање и на који начин је дете занемаривано. (Пејовић-Милованчевић, Тењовић, *et al*), 2014). Наиме, занемарена деца се тешко укључују у дечије игре, нису прилагодљива, јер не знају да се спонтано укључе у неку друштвену активност. Тешко решавају проблеме, јер су одувек била фокусирана на решавање једног проблема, а то је да их родитељи примете. Комуникација је нешто што недостаје оваквим породицама, што за последицу има каснији развој говора код деце, као и интелектуалних способности. На основу наведеног можемо ове последице се могу поделити на:

- оне које настају у раној младости;
- оне које настају у каснијем животном периоду.

На интензитет последица, велики утицај има схватање детета о насталој ситуацији, као и његова способност суочавања са њом, у чему кључну улогу има подршка родитеља који не злоставља дете, као и подршка социјалне средине. Будући да на ову појаву савремено друштво и даље гледа као на табу тему и нешто што је тзв

---

<sup>16</sup> Више на: Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама:

[http://www.paragraf.rs/propisi/posebni\\_protokol\\_za\\_zastitu\\_dece\\_i\\_ucenika\\_od\\_nasilja\\_zlostavljanja\\_i\\_zanemarivanja\\_u\\_obrazovno-vaspitnim\\_ustanovama.html](http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_za_zastitu_dece_i_ucenika_od_nasilja_zlostavljanja_i_zanemarivanja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.html) Приступ: (26.07.2014)

<sup>17</sup> Више на Занемаривање дјече: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/> Приступ:(30.07.2014)

„породична ствар“, то подршка социјалне средине, а умногоме и подршка родитеља који не злоставља, изостаје.

#### **4.4.1. ОБЛИЦИ ЗАНЕМАРИВАЊА**

Многобројни узроци занемаривања деце условили су потребу класификације облика занемаривања, где се као најприхватљивији јављају следећи:

1. физичко занемаривање- односи се на недостатак чистоће, хране, здравствене заштите, одеће;
2. емоционално занемаривање- односи се на недостатак подршке, стимулације, тоpline, осећања сигурности и заштите;
3. образовно занемаривање- односи се на недостатак могућности образовања.

Поред ових, постоје и нови облици занемаривања, који су условљени савременим животним стилем, и то: изложеност пасивном пушењу, доступност оружја деци, недостатак/неупотреба заштитних појасева у аутомобилу, недавање заштитних кацига деци приликом вожње бицикла итд.

**ТАБЕЛА 4: ИНДИКАТОРИ ЗАНЕМАРИВАЊА ДЕЦЕ**

<b>ФИЗИЧКИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• дете остављено само или без одговарајућег надзора;</li> <li>• одсуство сталне педијатријске неге ( редовно вакцинисање, недавање терапије);</li> <li>• присуство непријатних болести ( вашки, шуга, екцема);</li> <li>• акцидентална повређивања ( падови, гушење);</li> <li>• средина која је погодна за настанак повреда ( стан без грејања, нехигијенски услови становања);</li> </ul>
<b>БИХЕВИОРАЛНИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• прошња и/или крађа хране;</li> <li>• дете изјављује да се о њему не старају одрасле особе;</li> <li>• родитељ одбија да упути дете на лечење у ситуцијама акциденталних повреда;</li> <li>• стање родитеља је такво да се не може на одговарајући начин старати о детету ( употреба алкохола, дрога, ментални поремећај родитеља);</li> </ul>
<b>ПОРОДИЧНИ ИНДИКАТОРИ</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• мајка сексуално злоупотребљена у детињству, депресија мајке;</li> <li>• одбијање да се користе здравствене услуге услед религиозних и културолошких схватања.</li> </ul>

#### 4.4.2. УЗРОЦИ ЗАНЕМАРИВАЊА

Може се рећи да су бројни узроци, али и бројни близи занемаривања деце. Наиме, да ли ће дете постати жртва занемаривања, пре свега, зависи од:

- ❖ Квалитета односа родитеља и детета- чиме се наглашава, као битан фактор, особине детета које могу бити подстицајне за развој непријатељског става родитеља према детту. Битно је истаћи да многи аутори наглашавају да су потребе детета и могућности родитеља да задовоље исте, веома различите, чиме се ствара погодна основа за лоше односе у породици који за последицу имају дете жртву<sup>18</sup>.
- ❖ Ранији живот родитеља- често су мајке те које се јављају као злостављачи ( при чему не смемо изоставити ни очеве ), јер оно што су оне проживљавале у детињству од стране својих мајки често преносе на своју децу. Тачније, мајка која није имала потребну бригу од своје мајке, у раном детињству, неће имати осећај за сопствено дете. Под потребном бригом се подразумева, пре свега, задовољење основних животних потреба ( будући да је дете у таквом зависном положају који нужно захтева задовољавање истих од стране родитеља ) као што су: хигијена, здравствена заштита, емоционална подршка, одговарајућа исхрана, пружање осећаја сигурности и заштићености.
- ❖ Особине и психичка структура родитеља- родитељи који су склони употреби алкохола, опојних дрога или болују од депресије, чешћи су злостављачи од осталих категорија родитеља. (Data Snapshot DC Action for children, 2011).
- ❖ Социо-културни услови у којима дете одраста- обухватају оне услове који се односе на сиромаштво, на постојање насиља у породици, средину која није довољно упозната са правима детета, као и начинима за њихову заштиту.
- ❖ Особине детета- многа деца су карактерно таква да одступају од правила која им намећу родитељи или пак имају потребе које родитељи нису у могућности да задовоље. То за последицу има развој агресије код родитеља, која се усмерава на дете, где оно постаје објекат мржње и одбојности својих родитеља.

---

<sup>18</sup> Више на Публикације и подизање јавне свијести:

<http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/> Приступ: (30.07.2014)

## 5. ЕКСПЛОАТАЦИЈА ДЕЦЕ

Експлоатација деце не представља појаву с којом се суочава савремено друштво, већ датира из времена старог Рима, чак и даље, када је дете посматрано као предмет, чијим се животом слободно располагало. Деца су често била експлоатисана зарад потреба других, радно су ангажована на веома тешким пословима, непримерним њиховом узрасту.

Експлоатација представља коришћење/злоупотребу детета за рад са циљем постизања користи за нека трећа лица, при чему се ту може сврстати обичан рад деце, проституција деце.<sup>19</sup>

Експлоатација деце у најопштијем смислу обухвата:

- експлоатацију;
- проституцију;
- принудни рад или прижање услуга;
- регрутацију деце ради учешћа у оружаним сукобима;
- коришћење деце за вршење кривичних дела;
- коришћење деце за медицинске експерименте и коришћење органа;
- ропство, потчињавање.

Ови поступци за последицу могу имати нарушавање дететовог физичког, или менталног здравља, образовање детета, или пак морални или социјални развој.<sup>20</sup>

Свако дете има право на заштиту од свих облика експлоатације, међу којима се као најдрастичнији јављају сексуална и радна експлоатација. Код свих облика експлоатације постоји висок ниво насиља према деци и начин његовог вршења који може бити директан или индиректан. Највећем ризику експлоатације изложена су деца ромске националности, деца која потичу из руралних крајева, деца из хранитељских домова као и деца из социјално угрожених породица. Поред наведеног, прави се даља

<sup>19</sup> Више на: Занемаривање, злостављање и експлоатација детета:

[http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F\\_params%2Ffile\\_id%2F1109.html&ei=7dvbU6PIGOPB0QX2i4HABg&usg=AFQjCNFu0sN\\_D5L1bxfffSBz9I10wZIMhQ&bvm=bv.72197243,d.d2k](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F_params%2Ffile_id%2F1109.html&ei=7dvbU6PIGOPB0QX2i4HABg&usg=AFQjCNFu0sN_D5L1bxfffSBz9I10wZIMhQ&bvm=bv.72197243,d.d2k) Приступ: (01.08.2014)

<sup>20</sup> Више на: Експлоатација деце са посебним освртом на Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији:

[http://www.cpd.org.rs/Data/Files/eksploatacija\\_dece\\_2006.pdf](http://www.cpd.org.rs/Data/Files/eksploatacija_dece_2006.pdf) Приступ: (01.08.2014)

подела послова између девојчица и дечака Наиме, послови на којима се ангажују девојчице су често везани за кућне услове или пружање сексуалних услуга, док се за дечаке везују тежи физички послови или укључивање у криминалне радње, а просјачење је карактеристично за обе категорије.

У даљем делу приказана је Табела бр.4 Поднете кривичне пријаве Министарства унутрашњих послова Србије у вези са сексуалном експлоатацијом жена/деце и трговином људима, у којој су статистички обрађени подаци за сексуалну експлоатацију жена и деце.

ТАБЕЛА БР.4 Поднете кривичне пријаве Министарства унутрашњих послова Србије у вези са сексуалном експлоатацијом жена/деце и трговином људима:

Година	Поднете кривичне пријаве	Број осумњичених лица	Број жртава	Број извршених кривичних дела
2000	41	57	-	52
2001	72	49	-	75
2002	31	47	-	62
2003	14	46	30	18
2004	24	51	35	24
2005	20	43	26	20
2006	37	84	56	37
2007	34	74	96	34
2008	32	81	55	35
Укупно	305	532	298	357

За последњих осам година полиција је поднела укупно 305 кривичних пријава против 532 лица због извршења 357 кривичних дела у вези са сексуалном експлоатацијом жена и деце и трговином људима.<sup>21</sup>

Највише поднетих кривичних пријава је било 2001. године, док је најмање поднетих кривичних пријава било 2003. године. Највише жртава забележено је у 2007. години, док је најмање жртава било 2005. године.

<sup>21</sup> Више на: Статистика 2000-2008. год..

<http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CCYQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mup.gov.rs%2Fcms%2Fresursi.nsf%2FStatistika%2520-%2520trgovina%2520ljudima.doc&ei=IObbU7SdF8ec0AWx5YD4BQ&usg=AFQjCNEUWKzB3q0scqhEgZw6elO8oSgC8g&bvm=bv.72197243,d.d2k> Приступ: (01.08.2014)

## 6. ЕКОНОМСКО ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕЦЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗЛОСТАВЉАЊА

Економско насиље подразумева: насилно одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде и примања, трошење новца искључиво за задовољење сопствених потреба, неиспуњавање обавезе издржавања необезбеђених чланова породице, забрана члану породице да располаже сопственим, односно заједничким приходима, забрана члану породице да се запосли и оствари сопствене приходе, одузимање средстава рада, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.<sup>22</sup>

Економско насиље над децом се може извући из контекста већ наведене дефиниције, која представља уопштени оквир по ком се оно препознаје, и представља: насилно одузимање новца, непокретности, вредних ствари које дете може да добије по основу наслеђивања, икоришћавање истих за сопствене потребе, чиме се егзистенција детета доводи у питање.

Наиме, о економском злостављању деце нема довољно података у литератури, из разлога јер је статистички најмање заступљено. Последице које изазива су далеко мањег интензитета, што нужно узрокује незаинтересованост, како друштва, тако и стручне јавности о разматрању истог. Оно што је јавности познато јесте став да до економског злостављања деце долази због лошег економског статуса породице, чиме лице које предузима радње којима детету одузима одређене вредности, ставља своје потребе у први план. Као злостављачи се могу јавити, како родитељи, тако и старатељи детета или други сродници. Пракса је показала да се најчешће јављају родитељи, чиме је оповргнут став о злоупотреби детета од стране старатеља зарад стицања одређене користи.

Последице овог облика злостављања, поред већ поменуте угрожене егзистенције, могу бити најразличитије, будући да се у породици одвијају сви сложени механизми неопходни за формирање детета као зреле личности<sup>23</sup>. Битно је напоменути и последицу која се односи на даљу дететову будућност, која је доведена у питање, имајући у виду да економско злостављање као крајњи циљ има лишавање детета било покретне, непокретне имовине, тачније лишавање детета економске сигурности.

---

<sup>22</sup> Више на: Насиље у породици: облици, индикатори и карактеристике:

[http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CCwQFjAD&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F\\_params%2Ffile\\_id%2F971.html&ei=IIDzU5amE4XuyQOrxIKwCQ&usg=AFQjCNG9NmQ9Hi6smL8jKuZ4UlxqW3wvuA&bvm=bv.73231344,d.bGQ](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CCwQFjAD&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F_params%2Ffile_id%2F971.html&ei=IIDzU5amE4XuyQOrxIKwCQ&usg=AFQjCNG9NmQ9Hi6smL8jKuZ4UlxqW3wvuA&bvm=bv.73231344,d.bGQ) Приступ: (19.08.2014)

<sup>23</sup> Више на:Породично насиље над децом:

<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2002/1450-66370203051M.pdf> Приступ: (19.08.2014)

## 7. СОЦИОЛОШКИ ОКВИР ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ

Оно што чини уопштени социолошки оквир једног савременог друштва, јесу правила понашања која су исправна са становишта закона, морала, општих схватања и принципа. Самим тим, социјално компетентна личност јесте она која је способна да прихвати наведене норме и правила понашања и примени их у својим свакодневним активностима. Социјална компетенција се развија у раном животном стадијуму детета, чији квалитет и структура у многоме зависе од поднебља и услова у којима дете одраста. Битно је напоменути да се разликује *позитивна* и *негативна* социјална компетенција, при чему, позитивна је она која је прихваћена од стране друштва, дакле не пркоси закону, моралу, док је негативна она која је осуђена од стране друштва, дакле у потпуности супротна закону, моралу, општим принципима.

Социјално компетентно је оно дете које је усвојило позитивне социјалне вредности ( нпр, дивљење, помагање, сарадња), које је развило способности да схвати околинду и да на адекватан начин реагује у свакодневним животним ситуацијама.<sup>24</sup> Социјална компетенција је нешто што се током времена мења, прилагођава и развија. У раном животном стадијуму је веома сужена и ограничена на одређене области, док у зрелом животном добу има потребан обим неопходан за свакодневно функционисање. На који начин и у ком правцу ће се иста развијати, зависи од породичних односа. Наиме, тамо где је стопа насиља међу члановима породице на високом нивоу, извесно је да ће дете попримити негативне друштвене вредности које се одражавају на његов однос, како према околини, који може бити веома агресиван или пак у потпуности невидљив, тако и према себи, склоност самоповређивању, недостатак самопоштовања и сигурности.

Стабилни и чврсти породични односи стварају чврсту и квалитетну социјалну компетенцију, док нарушени породични односи доводе до угрожавања и деформисања исте. Како би се избегле негативне последице већ наведеног, битно је развијање односа између родитеља и детета које се може да састоји у:

- пружању подршке детету од стране родитеља;
- јачању његовог самопоуздања;
- пружању љубави и пажње;
- толерисању и прихватању дететове индивидуалности.

---

<sup>24</sup> Више на: Социјална компетенција дјетета: зашто је важна и како ју развијати  
<http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/teme/socijalna-kompetencija-zasto-je-vazna-i-kako-se-razvija/>  
Приступ: (20.08.2014)



## 8. МИТОВИ И ПРЕДРАСУДЕ О ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ

Злостављање и занемаривање деце је тема која окупира пажњу јавности. Као таква, има низ предрасуда и митова, као што су:

1. Злостављање постоји само уколико има насилног физичког чина:

честа је заблуда, будући да је физичко злостављање само један од облика злостављања, поред сексуалног, психичког, економског, занемаривања и експлоатације деце.<sup>25</sup>

2. Телесно кажњавање није право насиље јер оно даје резултате, право насиље је само сексуално насиље:

често се меша појам васпитања и васпитног кажњавања- који не угрожава живот и развој детета, са појмом физичког насиља, при чему сви облици насиља остављају различите последице по каснији развој детета<sup>26</sup>.

3. Злостављано дете када одрасте увек постане злостављач:

у пракси се показало да велики број деце заврши као злостављач своје, али исто тако, има и оних случајева где постоји тежња одраслог да не понавља понашања која су њему као детету шкодила.

4. Оно што се дешава у породици је лична ствар у коју нико нема права да се меша:

ова заблуда доводи до тога да јавност не реагује довољно у заштити деце од злостављања и занемаривања, што нужно условљава индиректну заштиту злостављача. Друштво као целина мора да ради на превенцији и сузбијању насиља а не ћутањем да га подстиче и „штити“.

5. Злостављање деце се догађа само у „лошим“ породицама:

многе породице имају одлике „добрих“ и стабилних, а да се у позадини крије битна нарушеност породичних односа, неке од њих вешто крију своје проблеме.

---

<sup>25</sup> Више на: Злостављање дјецe је више од модрица и сломљених костију:

<http://www.bebe-i-mi.com/rodit-brige-i-odgoj/45-roditeljske-brige-i-odgoj/830-zlostavljanje-djece-je-vise-od-modrica-i-slomljenih-kostiju> Приступ: (20.08.2014)

<sup>26</sup> Више на: 10 родитељских заблуда о физичком кажњавању деце:

<http://www.yumama.com/dete/vaspitanje/3782-10-roditeljskih-zabluda-o-fizickom-kaznjavanju-dece.html> Приступ: (20.08.2014)

## **9. ЗАКОНОДАВНА РЕГУЛАТИВА ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Право детета на живот и развој су озбиљно угрожена разним облицима насиља и искоришћавања. Законодавац санкционише све облике злостављања деце и то кроз:

1. Породични закон забрањује насиље у породици и дефинише га као „понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице“ (чл.197.ст.1). Самим насиљем сматра се наношење или покушај наношења телесне повреде, присиљавање на сексуални однос, изазивање страха претњом, вређање, свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање, ограничавање слободе кретања. Неки облици, попут телесних повреда, су истовремено санкционисани као посебна кривична дела. Закон предвиђа мере заштите од насиља, и то:
  - издавање налога за иселење из породичног стана или куће;
  - издавање налога за уселење у породични стан или кућу;
  - забрана приближавања члану породице;
  - забрана даљег узнемиравања члана породице;
  - забрана приближавања. (Породични закон чл.17, ст.2)

Суштина ових мера се састоји у томе да се насилном члану породице забрани или ограничи одржавање личних односа са жртвом насиља. Ове мере су привременог карактера, чији је циљ спречавање даље ескалације насиља. Наиме, мера заштите од насиља може трајати најдуже годину дана. Поступак за заштиту од насиља у породици је парнични и покреће се тужбом. Када је у питању дете-жртва, тужбу у његово име подноси законски заступник. Уколико између њих постоји сукоб интереса, детету се поставља колизијски старатељ. Када дете напуни десет година, а способно је за расуђивање, може само или преко неке установе затражити од суда да му постави привременог заступника.

У овом спору примењује се начело хитности, где се прво рочиште одржава у року од 8 дана од дана када је тужба примљена у суду. Важно је напоменути и истражно начело по коме суд има активну улогу, чиме има овлашћење да утврђује и чињенице које међу странкама нису спорне (Поњавић, 2005).

2. Кривични законик предвиђа као кривично дело запуштање и злостављање малолетног лица и санкционише насиље у породици. Истим се предвиђа кривично дело убиство детета при порођају( Кривични законик, чл. 116), као и кривично дело обљуба са дететом (КЗ чл.180). Закон такође предвиђа и кривично дело приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (КЗ чл. 180, СТ.1).

3. *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Конвенција УН за заштиту деце од злостављања и занемаривања*- одредбе Конвенције односе се на заштиту деце од :

- физичког и менталног насиља;
- злоупотребе и занемаривања;
- свих облика сексуалног искоришћавањаи злостављања;
- експлоатације штетне по дететову добробит;
- нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања.

Као основни принципи протокола предвиђени су:

- право детета на живот, опстанак и развој
- недискриминација
- најбољи интерес детета и партиципација детета.<sup>27</sup>

---

<sup>27</sup> Више на: Општи протоол за заштиту деце од злостављања и занемаривања:  
<http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/pododica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf> Приступ: (07.09.2014)

**ДРУГИ ДЕО**  
**ЕМПИРИЈСКИ ПРИСТУП**

## II ПРЕДМЕТ, ЗНАЧАЈ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Насиље над децом је негативна друштвена појава. Друштвена опасност ове појаве уочава се, пре свега, из аспекта жртве, будући да су деца подложна негативнијем деловању последица злостављања, у односу на жртве истог типа криминалитета, других старосних група. У криминолошкој литератури постоје бројне поделе злостављања деце, тако се оно дели на: психичко, физичко, сексуално, економско, занемаривање и експлоатацију. Међутим, прегледом криминолошке литературе, утврђено је да недостају истраживања о распрострањености и облицима злостављања деце у Нишу. Из свега наведеног произилази и *циљ истраживања*- да се утврди распрострањеност, појавни облици и структура злостављања деце у Нишу, у периоду од 2006. до 2013. године.

Циљ истраживања јесте да се стекне јасан увид у обим, структуру и динамику злостављања деце, што ће допринети бољем, како теоријском, тако и практичном сазнавању испитиване појаве и створити солидну основу за будућа истраживања из ове области. Резултати истраживања треба да допринесу стварању целокупне слике у општој и стручној јавности о виктимитету деце. Наиме, циљ је разоткрити „тамну бројку“ злостављане деце, будући да је потребно добијање јасног увида у обим и постојање овог проблема.

Предмет истраживања обухватио је анализу испитаних случајева злостављања и занемаривања деце у Центру за социјални рад „Свети Сава“ у Нишу и у ОШ „Лела Поповић“ у Миљковцу. Обухваћени су случајеви виктимизације деце, старости до 14.год., а који су претрпели неки од облика злостављања.

Као основне хипотезе истраживања наводе се:

- злостављање и занемаривање деце је распрострањеније у односу на то како се презентује јавности;
- најзаступљенији облици злостављања су психолошко и физичко злостављање деце;
- злостављана деца су из дисфункционалних и дефицитарних породица;
- психичко злостављање се најтеже открива због својих карактеристика;
- последице злостављања су теже код млађе деце;
- најчешћи мотив злостављања деце јесу сиромаштво и нерешени породични/партнерски односи;
- судски поступци трају веома дуго;
- деца су подложнија негативнијем деловању последица злостављања.

Методе које су се користиле током истраживања су следеће:

- догматски метод;
- статистички метод- прикупљање, анализа, интерпретација, објашњавање и презентација података;
- техника интервјуисања- обављање разговора са стручним лицима о датом проблему уз анализу и интерпретацију добијених резултата;
- техника анкетања- прикупљање података коришћењем анкетних упитника, којим се могу евидентирати одређене појаве.

Вишенедељно истраживање је обављено у ОШ „Лела Поповић“ у Миљковцу и у Центру за социјални рад „Свети Сава“ у Нишу. Том приликом се дошло до података који у потпуности поткрепљују напред наведене хипотезе.

## **1. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА**

### **1.1. ИСТРАЖИВАЊЕ У ОШ „ЛЕЛА ПОПОВИЋ“ У МИЉКОВЦУ**

Истраживање је обављено 23.05.2014.године и обухвата старосну групу узрста од 10 до 15 година, тј. ученике V, VI, VII и VIII разреда, а прикупљени подаци се односе на узорак од 33 ученика. Школа је оформила Тим за заштиту деце од злостављања, састављен од педагога, директора школе и наставника. Задатак тима јесте да у случају примећеног злостављања деце реагује на законом прописан начин, обавештавајући том приликом Центар за социјални рад „Свети Сава“ у Нишу. Програм заштите деце од злостављања подразумева и редовну едукацију деце на поменути проблем, као и анкетање деце. Када је то потребно, деци је на располагању и индивидуални разговор са школским педагогом.

Предмет интересовања јесте заступљеност злостављања и занемаривања деце, њихово познавање овог појма и односи у породици у којој одрастају. Резултати истраживања су понаособ обрађивани за сваку старосну групу, почев од V закључно са VIII разредом. Истраживање је обављено анкетањем ученика по унапред припремљеним упитницима прилагођеним њиховом узрасту и схватањима.

- Старосна група од 10 до 12 година (V разред ) обухвата 11 испитаника од којих троје никада нису чули за термин „злостављање и занемаривање деце“, при чему нико од испитаника није био/ла жртва таквог злостављања или занемаривања, док троје испитаника познају вршњаке који су били жртве. Код свих испитаника односи у породици су сређени, структурална целовитост породице је потпуна, нико од чланова није теже болестан, породица није криминогене структуре ( нема осуђиваних чланова ). Такође, нису запажене социо-патолошке појаве у породици ни код једног испитаника. Стамбени услови задовољавају критеријуме потребне за нормалан раст и развој детета („добри“). Критеријум материјалног стања је код 9 испитаника веома висок („веома добар“), док је код 2 испитаника на нижем нивоу и своди се на „добро материјално стање“. Физичко кажњавање, као и насилни члан породице, не постоји ни код једног испитаника, док је однос родитеља у погледу љубави на веома високом нивоу код свих испитаника. Нису запажени никакви облици васпитног кажњавања код петоро испитаника, док код осталих 6 испитаника постоји васпитно корективни третман у виду: забране изласка из собе у трајању од неколико сати до неколико дана, уз признање и кајање родитеља.
- Старосна група од 12 до 14 година (VII разред) обухвата 5 испитаника од којих двоје нису никада чули за термин „злостављање и занемаривање деце“. Ником од испитаника није био/ла жртва злостављања или занемаривања, а само двоје испитаника познају вршњаке који су жртве неког од облика злостављања. Сви испитаници живе у структурално целовитој породици, са сређеним односима, где нико од чланова није теже болестан нити има било какав вид менталног или другог поремећаја. Криминогена структура породице на постоји ни код једног испитаника, као ни социо патолошке појаве. Материјално стање и стамбени услови испитаника су добри. Нема заступљеног физичког кажњавања у породици, изузев код 2 испитаника, где постоје васпитне мере у виду одузимања мобилног телефона и забране изласка из собе, и то у трајању од неколико сати уз признање и кајање родитеља. Код односа родитеља у погледу љубави, код једног испитаника/це запажена је блажа промена код оца, где се показало да је ниво љубави нижи него код осталих, и то у виду „умерене љубави“ уместо „максималне љубави“, док је код мајке однос љубави на највишем нивоу.

- Старосна група од 12 до 14 година (VII разред) обухвата 6 испитаника од којих су сви чули за термин „злостављање и занемаривање деце“, нико од испитаника није био/ла жртва злостављања или занемаривања. Троје испитаника познаје неког вршњака који је био/ла жртва оваквог злостављања. Структурална целовитост породице је потпуна, сем код једног испитаника који не живи са родитељима већ са сродницима. Сви испитаници живе у породици са срећеним односима, где нико од чланова није теже болестан нити осуђиван. Социо-патолошке појаве нису забележене, сви испитаници испуњавају најповољније услове у погледу добрих стамбених услова и материјалног стања, изузев једног испитаника који има „добро“ материјално стање а не „веома добро“ као остали испитаници. Физичко кажњавање не постоји, као ни насилни члан у породици. Однос родитеља у погледу љубави је на највишем нивоу, уз присуство блажих облика васпитног третмана код једног испитаника, и то у трајању од неколико сати, при чему је став родитеља такав да признаје и да се каје.
- Старосна група од 14 до 15 година (VIII разред) обухвата 11 испитаника и сви су чули за термин „злостављање и занемаривање деце“. Нико од испитаника није био/ла жртва злостављања или занемаривања. Петоро од једанаест испитаника познаје вршњака/вршњакињу који је био/ла жртва злостављања или занемаривања. Структурална целовитост породица је потпуна, са срећеним односима, где нико од чланова није теже болестан. Не постоји осуђиваност чланова породице, као ни социо-патолошке појаве. Материјално стање је, у просеку, код свих испитаника на задовољавајућем нивоу. Што се тиче физичког кажњавања, оно није присутно код 10 испитаника, нема ни насилних чланова у породици. Присутна је насилност чланова породице код једног испитаника, при чему су насилни чланови баба и деда који користе вређање и коришћење погрдних имена као облике кажњавања, и то у трајању од пар сати уз признање и кајање. Код свих испитаника однос родитеља у погледу љубави је на задовољавајућем нивоу, без забрињавајућих осцилација. Присутни су веома благи и незабрињавајући васпитни облици кратког трајања, свега пар сати, уз признање и кајање родитеља.

На датом узорку може се извући закључак да не постоји злостављање нити занемаривање деце. Тиме се потврђује хиптеза да деца жртве насиља потичу из дисфункционалних и деградираних породица, будући да у овом истраживању нема података о заступљености оваквих породица на датом узорку.



Ради приближавања и бољег појашњења овог проблема, наводи се да је функционална породица она која на сасвим здрав и нормалан начин испуњава њене основне задатке, за разлику од дисфункционалне породице<sup>28</sup>. Дисфункционалне породице су главни узрок делинквентног и друштвено неприлагођеног понашања младих. Наиме, то су оне породице које не испуњавају своје основне задатке, односи су битно нарушени, уз наглашеност дезорганизације породичних функција. Социо-патолошке појаве попут алкохолизма, наркоманије, проституције, коцке, су нешто што карактерише и присутно је у свакој дисфункционалној породици и ремети нормално породично функционисање. Као последица појаве социо-патолошких појава наводи се то да је материјално стање и сигурност оваких породица на крајњој линији егзистенцијалне кризе, што нужно условљава пораст тензије и агресивности код њених чланова.

Током истраживања откривено је да овакав тип породица није заступљен на испитаном узорку, самим тим, злостављање и занемаривање није присутно. Сви испитаници потичу из функционалних породица, са веома сређеним односима у којима материјално стање задовољава основне животне и развојне потребе и не доводи до егзистенцијалне угрожености детета. Оно што нужно произилази из тога је то да социо-патолошких појава нема, као ни насилних чланова. Даљим истраживањем је примећено да постоје блажи облици васпитно-корективних третмана које родитељи спроводе у нормалним, са становишта друштва и закона, оквирима, чиме живот и здравље детета нису доведени у питање. Будући да је злостављање и занемаривање деце тема која је предмет интересовања психолога, педагога, криминолога, социолога, правника, многи аутори износе став о постојању различитих облика злостављања деце у сеоским и градским срединама, као и то да су неки од бруталнијих облика злостављања заступљени управо у руралним крајевима. Истраживањем је обухваћена сеоска средина, чиме је оспорен напред наведен став, и потврђено да злостављање деце не познаје сеоску или градску средину, већ се појављује тамо где се створе погодни услови попут: социо-патолошких појава, лоших породичних односа, лошег финансијског стања....

Педагог основне школе наглашава да је спремност деце да јавно говоре о овом проблему веома мала, ретко се одлучују да сами проговоре, било због осећања страха или стида или пак због тога што им је тешко да се сећају догађаја који оставља дубоке и трајне последице. Далеко је делотворнији индиректни приступ, попут анкетања, где је спремност деце да отворено говоре далеко већа. Веома делотворна превентива, по речима педагога, јесте едукација деце како да препознају насиље и упознавање са њиховим правима.

---

<sup>28</sup> Више на: Психосоцијална породична патологија и делинквентност:  
[http://www.psihijatrijakcs.org/klinika\\_psihijatrija/pdf\\_engrami/psihosocijalna-porodicna-patologija-i-delinkventnost.pdf](http://www.psihijatrijakcs.org/klinika_psihijatrija/pdf_engrami/psihosocijalna-porodicna-patologija-i-delinkventnost.pdf) Приступ: (12.06.2014)

Тиме се шири свест деце која се охрабрују да реагују како би заштитила своја права, чиме би стопа пријављених злостављања била већа.

Деца су огледало једног друштва, повећање насиља према деци одражава реалну слику друштва у коме преовладава насиље и лоши међуљудски односи.

## **1.2. ИСТРАЖИВАЊЕ У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД „СВЕТИ САВА“ У НИШУ**

Прва установа од посебног друштвеног значаја, која се бави пословима социјалне заштите, јесте Центар за социјални рад<sup>29</sup>. Једна од битнијих делатности центра јесте заштита деце од злостављања, која се обавља под руководством Тима за заштиту деце и омладине<sup>30</sup>, чиме се активно ради на сузбијању и превенцији овог проблема. Истраживање обављено у овој установи обухвата временски период од 02.јуна до 12.јуна, под руководством дипл.педагога установе, и састојало се од анкетирања стручних лица (педагога, социјалних радника и психолога), као и обављања индивидуалних разговора са истима. Вишегодишње искуство социјалне раднице показује да је злостављање и занемаривање деце заступљеније у односу на то како се презентује јавности, тако да, тамо где је насиље над децом заиста јако јавност се не упознаје са тиме или се подаци знатно сузе и ублаже. Упечатљиво је то да се о томе говори тек након извесног времена, када се случај оконча.

Проблем који радници ове установе наводе је тај да се људи ретко усуђују да пријаве злостављање детета јер сматрају да је то „породична ствар“, док се чланови породице плаше за своју безбедност па нерадо ћуте. Истраживање показује да су физичко и психичко злостављање доминантни облици злостављања деце, нарочито психичко, јер се теже открива. Задатак социјалних радника и педагога јесте обављање разговора, како са жртвама, тако и са њиховим насилницима, где се по речима специјалног педагога установе, поред осталог, воде и случајеви у вези са:

- вршњачким насиљем;
- малолетничким браковима;
- заштитом деце и младих;

<sup>29</sup> Више на: О нама: Центар за социјални рад „Свети Сава“Ниш:  
[http://www.csr-nis.rs/?page\\_id=2](http://www.csr-nis.rs/?page_id=2) Приступ: (16.06.2014)

<sup>30</sup> Више на: Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад:  
[http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik\\_o\\_organizaciji\\_normativima\\_i\\_standardima\\_rada.html](http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_organizaciji_normativima_i_standardima_rada.html) Приступ:  
(16.06.2014)

- обрадом родитеља.

Случајеви се откривају по обавештењу грађана или полиције, где се ради почетна процена случаја, на основу које се предузимају потребне мере, као што су :

- медицинско збрињавање деце- које се примењује код оне деце која су претрпела теже облике злостављања или грубо занемаривање здравствених потреба;
- психолошка подршка деце- се примењује код сваког облика злостављања, будући да сваки од њих оставља себи својствене психолошке последице;
- школовање деце.

Задатак стручног лица се састоји у обављању разговора са дететом које је жртва неког од облика злостављања, при чему је процес дуже природе због посебног стања у коме се дете налази. Наведена специфичност нужно условљава изградњу однос поверења са стручним лицем, након чега су деца спремнија на сарадњу и разговор о датом проблему. Трајање испитивања се разликује у зависности од тежине самог злостављања, па тако, што је облик злостављања тежи испитивање је краћег трајања, како се дете не би приморавало да често говори о свом проблему и тиме погоршало своје психичко стање. У зависности од тежине злостављања, задатак педагога јесте предлагање законских мера против починиоца, као што су :

- лишење родитељског права;
- лишење родитеља да одлучује о питањима која битно утичу на живот и здравље детета;
- затвор.

Истраживачки део рада састојао се од попуњавања упитника, од стране стручних лица установе у којој је истраживање обављано. Упитник се односи на узорак од 16 случајева и обухвата узраст деце од три год. до тринаест година, а састоји се од:

- општих података о жртви;
- података о злостављању;
- података о породичној средини и односа у породици;
- података о економским приликама и материјалном стању породице;
- података о боравку у установи, тј. података о поступку против насилника.

Општи подаци о жртвама указују на то да је насиље подједнако заступљено, како код деце старости три године, тако и код деце старости тринаест година. Све жртве су са територије Ниша, са претежно српском националном припадношћу. Потпуне породице, као и породице у којима су родитељи разведени, су водеће када је реч о заступљености злостављања деце.

Даљим истраживањем забележена је дисфункционалност и дефицитарност истих.

Наиме, реч је о породицама у којима су битно нарушени породични односи, стопа насиља је на високом нивоу и егзистенција детета доведена у питање.

Подаци о злостављању показују најзаступљеније облике злостављања, као и мотиве извршења истих Обухватају широк спектар података, почев од облика злостављања, преко учиниоца, па све до казне изречене насилнику. Истраживањем је потврђена хипотеза да се као најзаступљенији облици злостављања јављају физичко и психичко (емоционално), при чему се, по речима педагога, све више јављају случајеви грубог занемаривања деце. На испитаним узорцима није примећено сексуално злостављање, а по речима дипл.педагога Милана Миленовића, тај облик злостављања и даље представља табу тему овог друштва, што знатно отежава његово откривање и сузбијање. Када је реч о економском злостављању деце, није толико заступљено у пракси, па су самим тим подаци о овом облику злостављања веома оскудни и не задовољавају потребе истраживања. Злостављање је, по својим карактеристикама, такво да има тенденцију дугог трајања чији се интензитет и опасност са протеком времена повећавају, па се на датим узрцима тај период креће од пар месеци до пар година. Највећи број случајева показује да насиље траје пар година. Битна напомена се односи на случајеве злостављања са нешто краћим временским периодом од пар месеци, где педагози наглашавају да је реч о облицима злостављања који су у развојној фази, са тенденцијом пораста егзистенцијалне угрожености детета. Као место извршења дела, насилници најчешће бирају кућне услове, где не постоји опасност од реакције околине, чиме сам случај остаје неопажен и далеко од очију јавности, што је и потврђено истраживањем. Мотиви злостављања деце су разноврсни и разликују се у зависности од породичних односа, структуре личности насилника, социо-културних услова. Истраживање је показало, као најзаступљеније, следеће мотиве:

- алкохолизам једног од родитеља,
- насилне карактерне црте личности родитеља,
- лош социо-економски статус,
- неразрешени партнерски односи,
- неадекватно понашање детета,
- материјална корист и
- економска злоупотреба детета.

Мотиви су поређани, почев од оних који су најзаступљенији, па до оних који су најмање заступљени. У зависности од социо-патолошких појава у породици, материјалног стања, психолошке структуре личности, криминалитета у породици,

зависи и то који ће од мотива бити заступљен у конкретном случају. Примера ради, у породицама са већим бројем деце, као доминантни мотив јавља се неадекватно понашање детета, код социо-патолошких појава, као доминантан мотив јавља се алкохолизам родитеља.... У највећем броју случајева, као насилни родитељ јавља се отац, чији је мотив најчешће алкохолизам, насилност и лош социо-економски статус. Мајка као насилни члан који злоставља своје дете, мотив у својим поступцима налази у неразрешеним партнерским односима, неадекватном понашању детета или пак материјалној користи. Оно што је заједничко починиоцима јесте понашање непосредно после извршења дела, тј. у 13 од 16 забележених случајева нема кајања од стране починиоца. Највећи број случајева је још увек у поступку, тако да, подаци о изреченим казнама нису довољно меродавни али се као најчешће изречене казне јављају лишење родитељског права и казна затвора преиначена у условни отпуст, у трајању од пар година. Специфичност пронађена током истраживања је та да у многим случајевима злостављања деце није спроведен поступак, због „лошег економског стања породице“ , како наводи специјални педагог. Сами поступци трају јако дуго.

Подаци о породичној средини и односима у породици заузимају битан део истраживачког рада, будући да се на основу истих може доћи до конкретнијих података о узроцима злостављања. Жртве најчешће живе са својим насилницима, тј. родитељима, у претежно непотпуним породицама, док најмањи број њих ( чак 2 од 16 прегледаних случајева) живи са баком/деком или другим сродницима. Наиме, реч је о породицама са несређеним породичним односима и већим бројем деце, при чему су сва деца претрпела неки облик злостављања. Основна одлика оваквих породица јесте криминогена структура исте, као и заступљеност социо-патолошких појава. На испитаном узорку се дошло до података да је насилни члан породице отац, док је најчешћа социо-патолошка појава алкохолизам оца. Из свега наведеног се може закључити да је злостављање деце најзаступљеније код дефицитарних и дисфункционалних породица.

Подаци о материјалном стању и економским приликама показују да је материјално стање породица на лошем нивоу, са лошим стамбеним условима. Тиме се стварају погодни услови за раст тензије међу члановима, а тиме и агресивност истих добија своју спољашњу форму-пројектовану на најмлађе чланове, који нису у стању да пруже отпор. Физичко кажњавање је најзаступљеније код породица у којима је школска спрема родитеља на ниском нивоу, и обухвата више разреде основне школе као и средњу школу. Однос родитеља у погледу љубави је различит код оца и код мајке, будући да је умерена љубав заступљенија код очева, док код мајки преовладава индиферентан став. Са тим у вези, очеви су чешћи физички насилници, док се мајке јављају као психички злостављачи деце, па отуда и заступљеност индиферентног става према деци.

Ендогени фактори се у датом истраживању односе на: интелигенцију извршиоца-која је просечна; остале карактерне црте личности- где преовладавају:

1. егоцентричност- особина својствена особи која себе ставља у први план, коју прати комплекс више вредности;
2. осећање одговорности не постоји- односи се на одговорност према својој породици, тачније детету и задовољењу његових основних животних потреба;
3. сугестибилност- неспособност особе да формира и задржи своје мишљење;
4. депресивност- ментални поремећај за који се везују промене расположења, суицидалне мисли;
5. интровертност- особина својствена особи која је повучена у себе и нерадо говори о својим проблемима;
6. анксиозност- поремећај који карактерише постојање неоснованог страха, панике или унутрашњи немир.

емоционалне особине извршиоца- најзаступљеније су следеће:

1. емоционална нестабилност- поремећај личности, где особа на истоветан начин успоставља односе са другим људима, и на установљен начин решава проблеме без већих одступања;
2. емоционална незрелост- особа не прихвата одговорност за своја осећања; и,
3. смањена толерантност на фрустрацију- немогућност особе да овлада непожељном ситуацијом, те је иста склона агресивном реаговању.

ставови извршиоца према делу- нема признања, док у ситуацијама где извршилац признаје дело, нема кајања.

*Подаци о боравку у установи, тј. о покренутим поступцима према извршиоцима се односе на период од 2009. год. до 2013. год, при чему су дела злостављања деце пријављивале најчешће невладине организације, неко до сродника или родитеља, суд и Завод за ментално здравље и Центар за социјални рад, по службеној дужности. Као што је напред наведено, у многим ситуацијама није ни дошло до покретања поступка, док су многи поступци још увек у току. На постављено питање зашто поступци трају дуго, није дат конкретан одговор.*

У даљем тексту налазе се примери упитника који су приликом истраживања коришћени у ОШ „Лела Поповић“ и Центру за социјални рад „Свети Сава“.

## **2. ПРИМЕР УПИТНИКА ЗА ОШ „ЛЕЛА ПОПОВИЋ“ У МИЉКОВЦУ**

Мастер рад „Злостављање и занемаривање деце“  
кандидата Јоване Јовановић М034/13  
Правни факултет у Нишу

### **УПИТНИК**

#### **ПОДАЦИ О ИСПИТАНИКУ/ЦИ**

**1. Узраст:**

- а) 10-12год
- б) 12-14год
- в) 14-15год

**2. Пол:**    м    ж

**3. Просечна оцена (успех) у школи:**

- а) одличан
- б) врлодобар
- в) добар
- г) довољан
- д) недовољан

#### **ИНФОРМИСАНОСТ ИСПИТАНИКА/ЦЕ:**

**1. Да ли си чуо/ла за термин злостављање и занемаривање деце?**

- а) да
- б) не

Под термином злостављање и занемаривање деце се подразумева понашање родитеља, старатеља, неког сродника, где се уз примену физичке силе наноси бол детету, дете се физички кажњава ударцима,гушењем, насилник вређа дете погрдним именима и не задовољава његове основне потребе. Као последица тога дететов развој је угрожен.

**1. Да ли си био жртва оваквог злостављања?**

- а) да
- б) не

**2. Да ли познајеш неког дечака/девојчицу који су злостављани?**

- а) да
- б) не

## **ПОРОДИЧНА СРЕДИНА И ОДНОСИ У ПОРОДИЦИ**

**1. Испитаник/ца живи са:**

- а) родитељима
- б) бабом и дедом
- ц) сам
- д) са другим сродницима
- е) нема података

**2. Структурална целовитост породице:**

- а) потпуна (оба родитеља)
- б) непотпуна (један родитељ)
- ц) родитељи разведени
- д) умро неко од родитеља

**3. Односи у породици:**

- а) сређени ( добри односи)
- б) несређени (лоши односи)
- ц) нема података

**4. Здравље у породици:**

- а) нико није теже болестан
- б) болестан један родитељ
- ц) болесна оба родитеља
- д) болестан брат/сестра
- е) нема података

**5. Криминалитет у породици:**

- а) нико није осуђиван
- б) осуђиваност неког члана породице: \_\_\_\_\_ (навести ког члана)
- ц) нема података



**7. Социо-патолошке појаве у породици:**

- а) алкохолизам једног родитеља/старатеља
- б) алкохолизам оба родитеља/старатеља
- ц) конзумирање дроге једног родитеља/старатеља
- д) конзумирање дроге оба родитеља/старатеља
- е) проституција неког члана породице
- ж) утицаји верских секти
- з) коцкање неког од чланова породице
- и) нема података

**ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ И МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ПОРОДИЦЕ**

**1. Стамбени услови:**

- а) добри
- б) лоши
- ц) просечни
- д) веома лоши

**2. Материјално стање породице:**

- а) веома добро
- б) добро
- ц) лоше
- д) веома лоше
- е) нема података

**3. Школска спрема родитеља/старатеља:**

- а) без школе
- б) нижи разреди основне школе
- ц) виши разреди основне школе
- д) средња школа
- е) више образовање
- ф) високо образовање
- г) нема података

**3. Физичко кажњавање у породици:**

- а) не постоји
- б) постоји
- ц) други облици кажњавање
- д) нема података

**4. Насилни члан породице је:**

- а) отац
- б) мајка
- в) отац и мајка заједно
- в) баба или деда
- г) остали сродници

**5. Однос родитеља/старатеља у погледу љубави:**

- а) отац: веома ме воли, не воли ме, умерено ме воли
- б) мајка: веома ме воли, не воли ме, умерено ме воли

**6. Врсте кажњавања:**

- а) ударци
- б) забрана изласка из собе
- г) недавање хране или воде
- д) вређање и коришћење погрдних имена

**7. Дужина кажњавања:**

- а) неколико сати
- б) неколико дана
- б) неколико недеља

**8. Став родитеља/старатеља према казни:**

- а) признање и кајање
- б) признање без кајања
- в) не признаје
- г) нема података

**НАПОМЕНА:**

- 1) Попуњавање упитника је анонимно и на добровољној основи
- 2) Упитник се попуња заокруживањем само једног или више, најприближих одговора или дописивањем на предвиђеном месту.

**3. ПРИМЕР УПИТНИКА ЗА ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД СВЕТИ  
САВА У НИШУ**

Мастер рад: „Злостављање и занемаривање деце“  
кандидата Јоване Јовановић  
Правни факултет у Нишу

**УПИТНИК**

**ОПШТИ ПОДАЦИ О ЖРТВИ:**

1. Година рођења: \_\_\_\_\_
2. Место, општина и република рођења: \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
3. Место пребивалишта у време извршења кривичног дела:  
\_\_\_\_\_
4. Националност: \_\_\_\_\_
5. образовање:  
а) завршена основна школа  
б) непотпуна основна школа  
в) без школе
6. Успех у школи:  
а) одличан  
б) врлодобар  
в) добар  
г) довољан  
д) недовољан
7. Породични статус: \_\_\_\_\_
8. Због чега је тренутно у установи? \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

## ПОДАЦИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

1. Који облик злостављања/занемаривања је извршен?

а) \_\_\_\_\_ б) \_\_\_\_\_  
ц) \_\_\_\_\_ д) \_\_\_\_\_

2. Трајање злостављања: \_\_\_\_\_

3. Начин извршења дела: \_\_\_\_\_

6. Место и време извршења дела: \_\_\_\_\_

7. Мотив извршења дела: \_\_\_\_\_

---

8. Да ли је дело извршио:

а) отац  
б) мајка  
ц) отац и мајка заједно  
д) неко од сродника: \_\_\_\_\_  
е) \_\_\_\_\_

9. Да ли са починиоцем одржава везе и какве: \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

10. Понашање учиниоца непосредно после извршења дела:

а) кајао се б) није се кајао

11. Изречена казна: \_\_\_\_\_

## ПОРОДИЧНА СРЕДИНА И ОДНОСИ У ПОРОДИЦИ

6. Жртва живи са:

а) родитељима  
б) бабом и дедом  
ц) сам  
д) са другим сродницима  
е) нема података

**7. Структурална целовитост породице:**

- а) потпуна (оба родитеља)
- б) непотпуна (један родитељ)
- ц) родитељи разведени
- д) умро неко од родитеља

**8. Односи у породици:**

- а) сређени
- б) несређени
- ц) нема података

**9. Број деце у породици**

- а) једно дете
- б) двоје деце
- ц) троје до петоро
- д) преко петоро

**5. Број браће и сестара \_\_\_\_\_**

**6) Здравље у породици:**

- а) нико није теже болестан
- б) болестан један родитељ
- ц) болесна оба родитеља
- д) болестан брат/сестра
- е) нема података

**7) Криминалитет у породици:**

- а) нико није осуђиван
- б) осуђиваност неког члана породице
- ц) нема података

**8) Социо-патолошке појаве у породици:**

- а) алкохолизам једног родитеља
- б) алкохолизам оба родитеља
- ц) конзумирање дроге једног родитеља
- д) конзумирање дроге оба родитеља
- ц) проституција неког члана породице
- д) утицаји верских секти
- е) коцкање неког од чланова породице
- ф) нема података

## ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ И МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ПОРОДИЦЕ

### 7. Стамбени услови:

- а) добри
- б) лоши
- ц) просечни
- д) веома лоши

### 8. Материјално стање породице:

- а) веома добро
- б) добро
- ц) лоше
- д) веома лоше
- е) нема података

### 9. Школска спрема:

- а) без школе
- б) нижи разреди основне школе
- ц) виши разреди основне школе
- д) средња школа
- е) више образовање
- ф) високо образовање
- г) нема података

### 10. Физичко кажњавање у породици:

- а) не постоји
- б) постоји
- ц) други облици кажњавање
- д) нема података

### 11. Однос родитеља у погледу љубави:

- а) отац: веома ме воли, индиферентан став, не воли ме, умерено ме воли
- б) мајка: веома ме воли, индиферентан став, не воли ме, умерено ме воли

## ЕНДОГЕНИ ФАКТОРИ

1. **Интелигенција извршиоца:** (испод просека, просечна, изнад просека, нема података)
2. **Емоционалне особине извршиоца:** (емоционална нестабилност, емоционална незрелост, смањена толерантност на фрустрације, нема података)

3. **Остале карактеристичне црте личности** (егоцентричност, осећање одговорности постоји, осећање одговорности не постоји, сугестибилност, депресивност, интровертност, екстровертност, анксиозност, остале особине, нема података)
4. **Статвови извршиоца према кривичном делу:**
  - а) признање и кајање
  - б) признање без кајања
  - ц) не признаје
  - д) нема података

**ПОДАЦИ О БОРАВКУ У УСТАНОВИ (ПОКРЕНУТИ ПОСТУПЦИМА ПРЕМА ИЗВРШИОЦИМА)**

1. **Када је дело пријављено:** \_\_\_\_\_
2. **Ко је пријавио дело:** \_\_\_\_\_
3. **Када је отпочео поступак и када је окончан:** \_\_\_\_\_
4. **На који начин је окончан поступак:** \_\_\_\_\_

**НАПОМЕНА:**

- 1) Попуњавање упитника је анонимно и на добровољној основи
- 2) Упитник се попуња заокруживањем само једног или више, најприближих одговора или дописивањем на предвиђеном месту.

**ТРЕЋИ ДЕО**

**ЗАКЉУЧАК**



## ЗАКЉУЧАК

Многа деца живе са страхом, понижена и повећена ћуте јер осећај кривице да су сами допринели томе и заслужили да буду предмет нечије мржње, надвладава њихово право на живот, одрастање и сигурност. Без подршке остају сами, настављајући свој живот у средини која гуши њихову индивидуалност. Деца остају сама, повлаче се у себе и у тој тами постају невидљива за околину, а зашто? Зато јер се боје осуде, стиде се понижења која су доживела, а врло често им се не верује да говоре истину.

Друштво још увек овај проблем доживљава као „породичну ствар“ која треба да остане у кругу породице, иако то не сме бити случај. Насиље према деци јесте друштвени проблем, на који друштво мора адекватно реаговати и створити могућност да деца отворено говоре о својим проблемима, а са друге стране, где ће казне за починиоце бити сразмерне причињеној штети. Казнена политика нема превентивну улогу код злостављача, из разлога јер су казне веома мале, при чему ниједна казна није довољна за патњу и понижења које дете доживи.

Злостављање и занемаривање деце задњих година изазива пажњу јавности, мада, стварни број деце која доживе насиље остаје непознат јер се мали број дела процесуира. Оно што друштво треба да уради јесте унапређивање националне и међународне сарадње против насиља над децом, активан рад на сузбијању насиља, како би најбољи интерес детета постао основна вредност коју морају поштовати сви чланови друштва.

Теоријски и емпиријски приступ у истраживању злостављања и занемаривања деце омогућио је да се сагледају и објасне следеће појаве:

- облици злостављања деце, којих има шест, и то: физичко, психичко, сексуално, занемаривање, економско и експлоатација деце.
- узроци који доводе до злостављања деце, а односе се на психичку структуру личности злостављача.
- последице које настају по дететов живот и развој. Будући да је реч о суровом поступању према деци, последице које из тога произилазе у многеме угрожавају егзистенцију детета и одражавају се и на каснији животни период.
- реакција друштва и јавности на дати проблем, која у многеме изостаје. Уколико узмемо у обзир то да јавност нема потпуну слику о распрострањености овог проблема, долазимо до закључка да реакција друштва у великој мери изостаје.
- структура и карактеристике породица у којима се јавља злостављање и занемаривање деце. Емпиријско истраживање је показало да су у питању

дисфункционалне и дефицитарне породице, и да се у њима као најзаступљенији облици јављају: физичко и психичко злостављање деце.

Злостављање деце је глобални друштвени проблем који постоји у свим друштвима, и за чије решавање је потребна потпуна ангажованост, како уже, тако и шире јавности. Наиме, сви облици насиља над децом остављају неизбрисиве трагове у животу детета. Већина деце која је злостављана у детињству, постане злостављач у будућности. Стога, ако се проблему насиља над децом посвети одговарајућа пажња, која за циљ има смањење и спречавање злостављања деце, то је уједно и превентивно деловање за будућност. Ово је проблем који у пракси решава јако мали број стручњака, јавност се често не упозорава на различите случајеве насиља над децом и не посвећује му се довољно пажње.

Оно што карактерише ову појаву јесте њена динамична природа, динамични узроци, за чију је контролу и сузбијање потребна, поред адекватне друштвене реакције, и ојачавање организација које деци, жртвама насиља, пружају подршку. Заstraшујућа је чињеница да су деца жртве насиља у кругу своје породице и то често од самог рођења. Циљ овог рада је да што детаљније објасни облике злостављања и последице које оно производи по дете, као и тежња да се јавност боље упозна са овом проблематиком.

Дете није објект који пасивно прима разновразне утицаје који се врше над њим, већ кроз интеракцију са својом средином активно учествује у формирању себе као личности. Породица је та која омогућава детету нормалан раст и развој, а то само ако је здрава и јединствена целина, целина у којој су оба родитеља способна да детету пруже потребну љубав и подршку. Дете не бира своју породицу већ је затиче.

## КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

### Литература на српском језику:

1. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М.: (2009), Криминологија, Пеликан принт, Ниш
2. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М., (2012), Криминологија, Свен, Ниш
3. Костић, М., Димовски, Д.,( 2013), Породица у лавиринту породичног насиља, Медивест, Ниш
4. Костић, М., Константиновић-Вилић, С., 2012, Виктимологија, Свен, Ниш
5. Пејовић-Милованчевић, М., Тењовић, Л.,Ишпановић В.,(et al.), (2014), Повезаност психопатологије и резилијентности са злостављањем у детињству код младих упућених на први психијатријски преглед, Војносанитетски преглед, вол. 71, бр. 6, стр. 565-570. Доступно на:  
[http://scindeksclanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8450/2014/004284501406565P.pdf#search="zlostavljanje dece"](http://scindeksclanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8450/2014/004284501406565P.pdf#search=),
6. Љубојев, Н., (2009,) Злостављање детета у породици, Социјална мисао, вол. 16, бр. 1, стр. 63-77. Доступно на: , [http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-401X/2009/0354-401X0901063L.pdf#search="zlostavljanje dece"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-401X/2009/0354-401X0901063L.pdf#search=)
7. Лазић, С., (2008,) Породично сексуално злостављање деце кроз могућности превентивног педагошког деловања омбудсмана, Педагошка стварност, вол. 54, бр. 3-4, стр. 230-241. Доступно на: [http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0553-4569/2008/0553-45690804230L.pdf#search="zlostavljanje dece"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0553-4569/2008/0553-45690804230L.pdf#search=)
8. Љубојев, Н., 2008, Злостављање детета унутар породице, Норма, вол. 13, бр. 1-2, стр. 81-94. Доступно на: [http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290802081L.pdf#search="zlostavljanje dece"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290802081L.pdf#search=)
9. Боневски, Д., Новотни, А.,( 2008), Злостављање у детињству и панични поремећаји, Медицински преглед, вол. 61, бр. 3-4, стр. 169-172. Доступно на:  
[http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0025-8105/2008/0025-81050804169B.pdf#search="zlostavljanje dece"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0025-8105/2008/0025-81050804169B.pdf#search=)

10. Драганић-Гајић, С., Чаловска-Херцег Н.,Лечић-Тошевски, Д.,(et al.), (2005), Третман злостављане и занемариване деце и њихових породица у контексту компликованог развода брака, Медицински преглед, вол. 58, бр. 11-12, стр. 563-566. Доступно на: [http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0025-8105/2005/0025-81050512563D.pdf#search="zlostavljanje dece"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0025-8105/2005/0025-81050512563D.pdf#search=)
11. Ковачевић-Ивановић, С., Павков-Мишић, Г.,Гајић, З.,(et al.), (2005), Злостављање деце и последице злостављања по развој деце- приказ случаја,Актуелности из неурологије, психијатрије и граничних подручја, вол. 13, бр. 3-4, стр. 65-68. Доступно на: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ARTAK%26and%26zlostavljanje%2bdece&page=19&sort=1&stypе=0&backurl=%2fSearchResults.aspx%3fquery%3dARTAK%2526and%2526zlostavljanje%252bdece%26page%3d0%26sort%3d1%26stypе%3d0>
12. Гајић, Д., (2001), Злостављање деце, Норма, вол. 7, бр. 3, стр. 157-169. Доступно на: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ARTAK%26and%26zlostavljanje%2bdece&page=27&sort=1&stypе=0&backurl=%2fSearchResults.aspx%3fquery%3dARTAK%2526and%2526zlostavljanje%252bdece%26page%3d0%26sort%3d1%26stypе%3d0>
13. Жегарац, Н., (2006), Деца која чекају, Colografx, Београд
14. Ишпановић-Радојковић, В., Игњатовић, Т., Вујовић, Р., Стевановић, И., Срна, Ј., Жегарац, Н., (2006), Приручник за примену Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Деграпласт, Београд
15. Ђуричић-Бањанин, Н., (1998), Ударац по души, социолошка студија злостављања детета у породици, Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Југословенски центар за права детета, Београд
16. Милосављевић, М., (1998), Насиље над децом, Факултет политичких наука, Београд
17. Љубојевић, Н., (2004), Видови емоционалног злостављања детета у породици, Социјална мисао, вол. 11, бр. 3-4, стр.33-50. Доступно на: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ARTAK%26and%26zlostavljanje%2bdece&page=22&sort=1&stypе=0&backurl=%2fSearchResults.aspx%3fquery%3dARTAK%2526and%2526zlostavljanje%252bdece%26page%3d0%26sort%3d1%26stypе%3d0>
18. Поњавић, З., (2005), Породично право, Братис, Ужице

## Литература на страном језику:

1. Pajer, K., Gardner, W., Lourie, A., (et al.), (2014), Physical Child Abuse Potential in Adolescent Girls: Associations With Psychopathology, Maltreatment, and Attitudes Toward Child-Bearing, *CanJ Psychiatry*; 59(2):98-106 Доступно на:  
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=322ad743-b50c-43a5-bf12-ac6ed87dc34e%40sessionmgr4005&vid=6&hid=4101>,
2. Karakurt, G., Silver, K., (2014), Therapy for Childhood Sexual Abuse Survivors Using Attachment and Family Systems Theory Orientations, *The American Journal of Family Therapy*, 42:79-91, Доступно на:  
[http://content.ebscohost.com/pdf29\\_30/pdf/2014/AFT/01Jan14/93391589.pdf?T=P&P=AN&K=93391589&S=R&D=aph&EbscoContent=dGJyMMTo50Sep7E4yOvsOLCmr0yepRNsqm4SrCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGqsU%2Bzq69PuePfgex44Dt6fIA](http://content.ebscohost.com/pdf29_30/pdf/2014/AFT/01Jan14/93391589.pdf?T=P&P=AN&K=93391589&S=R&D=aph&EbscoContent=dGJyMMTo50Sep7E4yOvsOLCmr0yepRNsqm4SrCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGqsU%2Bzq69PuePfgex44Dt6fIA),
3. Walsh, K., Brandon, L., (2012) Their Children's First Educators: Parents' Views About Child Sexual Abuse Prevention Education, *J Child Fam Stud* 21:734-746, Доступно на:  
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=24d8b441-7186-4baa-b7d9-52d72861c553%40sessionmgr4004&hid=4212>,
4. (2011), Child Abuse and Neglect. Data Snapshot, DC Action for children, district of columbia. PP4. Доступно на:  
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail?vid=7&sid=24d8b441-7186-4baa-b7d952d72861c553%40sessionmgr4004&hid=4212&bdata=JnNpdGU9ZWUvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eric&AN=ED538795>
5. Пејовић-Милованчевић, М., Тењовић, Л., Ишпановић, В., (et al.), (2014), Psychopathology and resilience in relation to abuse in childhood among youth first referred to the psychiatrist, *Vojnosanit Pregl*; 71(6): 565-570, Доступно на:  
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=24d8b441-7186-4baa-b7d9-52d72861c553%40sessionmgr4004&hid=4212>
6. Милановић, Ј., (2006), The state of Children in Serbia, Unicef, Belgrade

## Електронске адресе:

1. Злостављање у детињству и адолесценцији као фактор ризика за повећану склоност одрасле особе ка злостављању деце:  
<http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/Zlostavljanje%20u%20detinjstvu%20i%20adolescenciji%20kao%20faktor%20rizika%20za%20povecanu%20sklonost%20odrasle%20osobe%20ka%20zlostavljanju%20dece.pdf> Приступ: (25.04.2014)
2. Улога родитеља и њихов однос према детету:  
[http://www.edu-soft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/Pejic\\_.pdf](http://www.edu-soft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/Pejic_.pdf)  
Приступ: (14.09.2014)
3. Child Neglect: What it is and how to help:  
[ndfblog.org/SR/child-neglect-what-it-is-and-how-to-help/](http://ndfblog.org/SR/child-neglect-what-it-is-and-how-to-help/) Приступ:(29.04.2014)
4. Карактеристике насиља над децом у породици и његове последице на здравље:  
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2006/1450-66370603023S.pdf>  
Приступ: (29.04.2014)
5. Сексуално злостављање деце: <http://www.pedagog.rs/zlostavljanje.php>  
Приступ:(30.04.2014)
6. Како препознати злостављано дијете:  
<http://www.savjetnica.com/kako-prepoznati-zlostavljano-dijete/> Приступ:  
(30.04.2014)
7. Emotional abuse American humane association:  
<http://www.americanhumane.org/children/stop-child-abuse/fact-sheets/emotional-abuse.html> Приступ: (02.05.2014)
8. Емоционално злостављање деце:  
[http://www.danas.rs/dodaci/psihologija/emocionalno\\_zlostavljanje\\_dece.62.html?news\\_id=162318](http://www.danas.rs/dodaci/psihologija/emocionalno_zlostavljanje_dece.62.html?news_id=162318) (03.06.2014)
9. Трауматична искуства успоравају развој деце:  
<http://www.mojedete.rs/10475-Traumaticna-iskustva-usporavaju-razvoj-dece-.html>  
Приступ: (03.06.2014)
10. Злостављање деце и последице злостављања по развој деце- приказ случаја:  
<http://www.aktuelnosti.org/pdf/2005/2005%5B3-4%5D09.pdf> Приступ: (10.06.2014)
11. Занемаривање деце:  
[http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CDMQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.udk.bg.ac.rs%2Fsw4i%2Fdownload%2Ffiles%2Fcms%2Fattach%3Fid%3D488&ei=RtXTU7X7LMSH0QWKioGYBw&usq=AFQjCNEuyc\\_KC7JIqCeBG\\_T\\_YAdZTAe67g&bvm=bv.71778758,d.d2k](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CDMQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.udk.bg.ac.rs%2Fsw4i%2Fdownload%2Ffiles%2Fcms%2Fattach%3Fid%3D488&ei=RtXTU7X7LMSH0QWKioGYBw&usq=AFQjCNEuyc_KC7JIqCeBG_T_YAdZTAe67g&bvm=bv.71778758,d.d2k) Приступ:  
(26.07.2014)

12. Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама:  
[http://www.paragraf.rs/propisi/posebni\\_protokol\\_za\\_zastitu\\_dece\\_i\\_ucenika\\_od\\_nasilja\\_zlostavljanja\\_i\\_zanemarivanja\\_u\\_obrazovno-vaspitnim\\_ustanovama.html](http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_za_zastitu_dece_i_ucenika_od_nasilja_zlostavljanja_i_zanemarivanja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.html)  
Приступ: (26.07.2014)
13. Занемаривање дјече: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/> Приступ:(30.07.2014)
14. Публикације и подизање јавне свијести:  
<http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/> Приступ:  
(30.07.2014)
15. Занемаривање, злостављање и експлоатација детета:  
[http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F\\_params%2Ffile\\_id%2F1109.html&ei=7dvbU6PIGOPB0QX2i4HABg&usg=AFQjCNFu0sN\\_D5L1bxfffSBz9I10wZIMhQ&bvm=bv.72197243,d.d2k](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F_params%2Ffile_id%2F1109.html&ei=7dvbU6PIGOPB0QX2i4HABg&usg=AFQjCNFu0sN_D5L1bxfffSBz9I10wZIMhQ&bvm=bv.72197243,d.d2k) Приступ: (01.08.2014)
16. Експлоатација деце са посебним освртом на Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији: [http://www.cpd.org.rs/Data/Files/eksploatacija\\_dece\\_2006.pdf](http://www.cpd.org.rs/Data/Files/eksploatacija_dece_2006.pdf)  
Приступ: (01.08.2014)
17. Статистика 2000-2008.год..  
<http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CCYQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mup.gov.rs%2Fcms%2Fresursi.nsf%2FStatistika%2520-%2520trgovina%2520judima.doc&ei=IObbU7SdF8ec0AWx5YD4BQ&usg=AFQjCNEUWKzB3q0seqhEgZw6elO8oSgC8g&bvm=bv.72197243,d.d2k> Приступ:  
(01.08.2014)
18. Насиље у породици: облици, индикатори и карактеристике:  
[http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CCwQFjAD&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F\\_params%2Ffile\\_id%2F971.html&ei=IIDzU5amE4XuyQOrxIKwCQ&usg=AFQjCNG9NmQ9Hi6smL8jKuZ4UlxqW3wvuA&bvm=bv.73231344,d.bGQ](http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CCwQFjAD&url=http%3A%2F%2Fpars.rs%2Fdownload%2F_params%2Ffile_id%2F971.html&ei=IIDzU5amE4XuyQOrxIKwCQ&usg=AFQjCNG9NmQ9Hi6smL8jKuZ4UlxqW3wvuA&bvm=bv.73231344,d.bGQ) Приступ: (19.08.2014)
19. Породично насиље над децом:  
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2002/1450-66370203051M.pdf>  
Приступ: (19.08.2014)
20. Социјална компетенција дјетета: зашто је важна и како ју развијати:  
<http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/teme/socijalna-kompetencija-zasto-jevazni-kako-se-razvija/> Приступ: (20.08.2014)

21. Злостављање дјече је више од модрица и сломљених костију:  
<http://www.bebe-i-mi.com/rodit-brige-i-odgoj/45-roditeljske-brige-i-odgoj/830-zlostavljanje-djece-je-vise-od-modrica-i-slomljenih-kostiju> Приступ: (20.08.2014)
22. 10 родитељских заблуда о физичком кажњавању деце:  
<http://www.yumama.com/dete/vaspitanje/3782-10-roditeljskih-zabluda-o-fizickom-kaznjavanju-dece.html> Приступ: (20.08.2014)
23. Општи протоол за заштиту деце од злостављања и занемаривања:  
<http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf> Приступ: (07.09.2014)
24. Психосоцијална породична патологија и делинквентност:  
[http://www.psihijatrijakcs.org/klinika\\_psihijatrija/pdf\\_engrami/psihosocijalna-porodicna-patologija-i-delinkventnost.pdf](http://www.psihijatrijakcs.org/klinika_psihijatrija/pdf_engrami/psihosocijalna-porodicna-patologija-i-delinkventnost.pdf) Приступ: (12.06.2014)
25. О нама: Центар за социјални рад „Свети Сава“Ниш:  
[http://www.csr-nis.rs/?page\\_id=2](http://www.csr-nis.rs/?page_id=2) Приступ: (16.06.2014)
26. Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад:  
[http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik\\_o\\_organizaciji\\_normativima\\_i\\_standardima\\_rada.html](http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_organizaciji_normativima_i_standardima_rada.html) Приступ: (16.06.2014)

#### Правни прописи:

1. Породични Закон.“ *Службени гласник РС*“. Бр.18/2005 и 72/2011
2. Кривични законик „*Службени гласник РС*“. бр. 104/2013